

Розділ 6.
“Охорона здоров’я
і права
національних
меншин”

“Для здоров’я шкідливі не просто погані матеріальні умови; не менше значення має і соціальний аспект — безробіття, суспільна ізоляція або інші форми стигматизації”.

*Ричард Уілкінсон та Майкл Мармот
(ВООЗ)*

Зміст

Вступ	6-1
Охорона здоров'я і права національних меншин: загальний огляд	6-2
Право національних меншин на охорону здоров'я	6-2
Поняття та загальна характеристика національних меншин	6-3
Статистичні відомості	6-4
Діяльність Інституту відкритого суспільства у сфері охорони здоров'я та прав національних меншин	6-7
Міжнародні та регіональні стандарти з прав людини у сфері охорони здоров'я національних меншин	6-9
Загальна характеристика	6-9
Як працювати з таблицями	6-9
Таблиця скорочень	6-10
Таблиця 1. Охорона здоров'я національних меншин і право на рівність та недискримінацію	6-11
Таблиця 2. Охорона здоров'я національних меншин і право на найвищий досяжний рівень здоров'я	6-14
Таблиця 3. Охорона здоров'я національних меншин і право на доступ до інформації	6-17
Таблиця 4. Охорона здоров'я національних меншин і право на участь у суспільно-політичному житті	6-20
Таблиця 5. Охорона здоров'я національних меншин і право на особисту недоторканність	6-22
Захист прав людини у сфері охорони здоров'я національних меншин	6-24
Вступ	6-24
Дотримання прав людини у сфері охорони здоров'я національних меншин	6-24
Приклад 1. Примусова стерилізація ромських жінок у Центральній Європі	6-26
Приклад 2. Незалежний звіт про зростання дискримінації ромських жінок у Сербії	6-28

Приклад 3. Охорона здоров'я представників сан шляхом захисту прав людини та залучення громадськості у Намібії	6-30
Приклад 4. Зв'язки між охороною здоров'я та правами людини: медіатори та правозахисники в Румунії	6-32
Діяльність держави у сфері захисту прав національних меншин	6-34
Рекомендовані джерела	6-36
Загальні матеріали	6-36
Міжнародні стандарти: ООН	6-36
Міжнародні стандарти: регіональні	6-38
Міжнародні стандарти: міжнародні медичні організації	6-42
Національне законодавство	6-43
Керівні принципи та тлумачення	6-45
Книжкові видання	6-45
Статті, доповіді й інші документи	6-48
Періодичні видання	6-59
Веб-сайти	6-61
Пошукові системи	6-67
Методичні матеріали	6-69
Глосарій	6-70

Вступ

Цей розділ дає змогу ознайомитися з ключовими питаннями, пов'язаними з охороною здоров'я, та правами людей, які належать до етнічних, расових чи корінних меншин, зокрема представників ромського населення у Центральній та Східній Європі та в країнах СНД, громад сан у Південній Африці.

Розділ складається із семи підрозділів:

- ▶ **Охорона здоров'я і права національних меншин:**
загальний огляд
- ▶ **Діяльність** Інститут відкритого суспільства у сфері охорони здоров'я та прав національних меншин
- ▶ Міжнародні та регіональні **стандарти** з прав людини у сфері охорони здоров'я національних меншин
- ▶ **Захист** прав людини у сфері охорони здоров'я національних меншин
- ▶ **Діяльність держави** у сфері захисту прав національних меншин
- ▶ **Рекомендовані джерела**
- ▶ **Глосарій.**

Розміщений наприкінці розділу глосарій стане у нагоді при з'ясуванні змісту ключових термінів зі сфери охорони здоров'я національних меншин.

Охорона здоров'я і права національних меншин: загальний огляд

Право національних меншин на охорону здоров'я

Загальновідомо, що показники захворюваності і смертності етнічних, расових чи корінних меншин часто є вищими за показники етнічної більшості населення того ж регіону чи соціально-економічного класу. Така розбіжність свідчить про відмінності в охороні здоров'я, які Європейський офіс ВООЗ охарактеризував як "відмінності в охороні здоров'я, які не лише є зайвими і такими, яких можна уникнути, а до того ж несправедливими та незаслуженими"¹. Це означає, що навіть якби усі окремо визначені фактори ризику слабкого здоров'я були рівними, меншини все одно потерпатимуть від нижчого рівня здоров'я.

Основними факторами, які спричиняють поганий стан здоров'я представників меншин, є дискримінація, соціальна ізоляція та їх вагома частка серед малозабезпечених верств населення. Право на найвищий досяжний рівень здоров'я визнає важливість ширших соціальних передумов охорони здоров'я, таких як повага до прав людини². Отже, програми, спрямовані на зміцнення громадського здоров'я і захист прав людини, повинні у своїй діяльності враховувати ситуацію зі здоров'ям меншин.

Права національних меншин, які сприяють охороні та зміцненню здоров'я:

- ▶ свобода від дискримінації в усіх сферах, включаючи охорону здоров'я, освіту, працевлаштування, забезпечення житлом і соціальні послуги;
- ▶ рівний доступ до соціальних послуг і послуг у сфері охорони здоров'я;
- ▶ свобода від дискримінації на основі раси, кольору шкіри, національного чи етнічного походження, мови, віросповідання, місця народження чи іншого статусу, який спричиняє погіршення забезпечення прав людини та основоположних свобод;
- ▶ рівність усіх перед законом і судом;
- ▶ рівноправне залучення до ухвалення рішень стосовно життя національних меншин на місцевому, державному та міжнародному рівнях;

---

¹ Уайхет М. Концепція і принципи рівності та здоров'я. ВООЗ/Євр. Копенгаген, 1991.

² Зауваження загального порядку, 14, КЕСКП. Право на найвищий досяжний рівень здоров'я, § 4.

- ▶ можливість зберігати та користуватися надбаннями своїх культури, релігії та мови;
- ▶ можливість не лише вимагати поваги та захисту основних прав, а й гарантувати їх кожному.

Поняття та загальна характеристика національних меншин

Хто такі роми?

Роми — це народ переважно індійського походження, що становить найбільшу етнічну меншину в Європі — близько 9 млн людей³. Приблизно 70% ромів живуть у Центральній, Східній та Південно-Східній Європі, вони становлять близько 6–11% населення Болгарії, колишньої Республіки Югославія, Македонії, Румунії та Словаччини⁴. У різних регіонах представників ромського населення називають ще “цигани”, “мандрівники”, “мануші” чи “сінті”. Мова ромів, тісно пов'язана з хінді, має безліч діалектів.

Історія ромського народу у Східній та Центральній Європі знає численні прояви расизму та порушень прав людини. Державна політика різних країн щодо ромів змінювалася від спроб інтенсивної асиміляції (примусова стерилізація, виховання дітей у державних закладах) до соціального вигнання. Починаючи з 1989 р., соціальні та економічні зміни в регіоні призвели до відродження антиромського ставлення та погіршення їх соціального та економічного статусу. В Західній Європі також спостерігалось зростання антиромського насильства як реакції на фактичне суттєве позбавлення міграції. Незважаючи на століття дискримінації та спроби примусової асиміляції, більшість ромських громад зберегли свою національну ідентичність, що характеризується міцними сімейними зв'язками та глибокими культурними традиціями. Дискримінація та насильство щодо ромського населення залишається у Європі проблемою, яка потребує нагального вирішення⁵.

Хто такі сан?

Сан — найдавніші жителі пустелі Калахарі в Південній Африці, що тепер поділена між Анголою, Ботсваною, Намібією та ПАР. Вони живуть там щонайменше 20000 років, а найдавніші згадки про громади сан датуються 8000 р. до н. е. Народи Східної та Центральної Африки, які розмовляють мовою банту, з'явилися на території сан у 15 ст., слідом за ними, в 17–19 ст., прийшли європейські колоністи. На сьогодні громада сан

³ Див. детальніше на веб-сайті Всесвітнього банку про ромів World Bank website on Roma

⁴ Європейська Комісія. Рома в розширеному ЄС. Генеральна дирекція Європейської Комісії з соціальних питань і зайнятості населення. Брюссель, жовтень 2004.

⁵ Див. детальніше в доповіді “Становище ромів у розширеному ЄС” ec.europa.eu/employment_social/publications/2005/ke6204389_en.pdf.

⁶ *Басарва* — тсванське слово, яке означає “бездушний (не зовсім людський) корінний мешканець”. Хью Броуді “Ботсвана, бушмени/сан і ВІА/СНІД” р. 2, серпень 2003.

налічує близько 100000 людей, 80% з них мешкають у Ботсвані та Намібії. Представників громади сан також називають, “басарва”⁶, “кве” та “бушмени”. Самі вони вважають ці назви принизливими. Існує хибне уявлення про сан як про людей, одягнених у шкіри тварин, що живуть за рахунок полювання.

Ізольовані та вигнані зі своєї землі, сан потерпають від багатьох соціальних проблем: обмеженим є доступ до ресурсів, до соціальних і медичних послуг; мережа освітніх закладів розвинена погано, а рівень неписьменності дуже високий. Більшість населення силою та підкупом⁷ було виселено з земель їхніх прашурів. Сан, яких сприймають як нерозумних дітей природи, позбавлені права участі в ухваленні важливих політичних рішень. Як наслідок сан потерпають від безробіття, бідності, зловживають алкоголем та узалежнюються від наркотиків, що спричиняє насильство в сім'ях та зростання злочинності⁸.

Статистичні відомості

Про охорону здоров'я ромського населення

- ▶ Репрезентативне опитування в Угорщині виявило, що 25% опитаних ромів повідомили про випадки дискримінаційного ставлення у лікарнях та інших закладах охорони здоров'я, а 44,5% повідомили про дискримінаційне ставлення з боку лікарів⁹.
- ▶ До 1990 р. в Чехословаччині на законодавчому рівні діяла програма стерилізації ромських жінок у межах політики зниження “високого, нездорового” рівня народжуваності серед ромського населення. Така практика продовжувалась у Чеській Республіці та Словаччині до 2004 р.¹⁰.

⁷ У 2002 р. уряд Ботсвани виселив сан з їхніх земель в Центральній Калахарі, на яких тепер знаходяться Ігровий парк і заповідник, і розмістив їх у поселенні для переселенців. Міжнародні спостерігачі заявили, що причиною виселення стали майбутні алмазні розробки, в той час як уряд стверджував, що намагається інтегрувати сан у сучасний світ. Умови в цих поселеннях були погані, що негативно вплинуло на здоров'я сан. Сан подали позов до Верховного суду Ботсвани, який у грудні 2006 р. постановив, що вони були виселені незаконно та мають право повернутися. Див. детальніше: Рой Сесана, Келва Сетлохобогва та інші проти Генеральної прокуратури, № 52 від 2002 р. (13.12.2006).

⁸ Див. детальніше: Сукман Д. Оцінка становища Сан у Намібії. Регіональна оцінка становища Сан у Південній Африці. Серія доповідей 4 і 5 (2001). Центр правової допомоги. Віндхоек, Меган Базель. Роберт К. Хітчкок, Річард Б. Лі. Сан у Південній Африці: доповідь про становище. 2003.

⁹ Дельфіо Консалтинг *Cigányok Magyarországon – szociális-gazdasági helyzet, egészségi állapot, szociális és egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférés*. Будапешт, 2004. С.6. Доступний на: www.delphoi.hu/download-pdf/roma-szoc-eu.pdf. Див.також: Європейський центр з прав циган. Швидка медична допомога не їде: нехтування здоров'ям циган у Європі / Інститут відкритого суспільства. 2006. – С. 39.

¹⁰ Європейський центр з прав циган. Швидка медична допомога не їде: нехтування здоров'ям циган у Європі / Інститут відкритого суспільства. 2006. – С. 42.

- ▶ Наприкінці 2001 р. більшість ромів Сербії не мали свідочств про народження чи інших документів, що засвідчували б їх громадянство. Майже третина не мала медичних карток¹¹.
- ▶ За оцінками Світового банку, роми Болгарії становлять лише 8,8% усього населення держави і водночас майже половину (46%) населення, яке проживає за межею бідності¹².
- ▶ Рівень бідності серед ромського населення Сербії у 4–5 разів вищий, ніж серед населення загалом¹³.
- ▶ Більшість ромів Південно-Східної Європи (53%) відчують потребу в їжі. Ромські діти при народженні мають малу вагу удвічі частіше, ніж діти титульних національностей¹⁴.
- ▶ За офіційними даними, у Чеській Республіці 64% дітей ромів навчаються у спеціальних, а не загальноосвітніх навчальних закладах, тоді як загалом у країні цей показник становить 4%. В Угорщині школярі-роми становлять близько половини учнів спеціальних шкіл¹⁵.

Про охорону здоров'я сан

- ▶ Сан – єдина етнічна група в Намібії, здоров'я та економічний статус якої з часів проголошення незалежності погіршився. Тривалість життя населення сан на 22% нижча за середній державний рівень¹⁶.
- ▶ Материнська та дитяча смертність є досить високою. Близько 40% смертельних випадків серед вагітних жінок дитородного віку пов'язані з їх сексуальними та репродуктивними правами¹⁷.
- ▶ Рівень захворюваності на туберкульоз у Намібії найвищий у світі. В регіоні Тсумкве, де мешкає населення сан, 2004 р. зареєстровано більше 1500 випадків захворювання на туберкульоз з розрахунку на 100000 мешканців¹⁸.

¹¹ Камерон Л. Право на ідентичність. Права рома. Шоквартальне видання. Європейський центр з прав циган. 2007. Стаття доступна на: www.errc.org/cikk.php?cikk=1066

¹² Всесвітній банк. Болгарія: оцінка бідності. Вашингтон ДК, 2002. – С. хі.

¹³ E/C.12/1/ADD.108 (КЕСКП, 2005).

¹⁴ ЮНІСЕФ (UNICEF) Розриваючи замкнуте коло ізоляції: діти-рома в Південно-Східній Європі. Белград, лютий 2007. – С. 7. Доступна на: www.unicef.org/ceecis/070305-Subregional_Study_Roma_Children.pdf

¹⁵ Всесвітній банк. Роми в розширеній Європі. Вашингтон ДК, 2002. – С. 45.

¹⁶ Корінні народи – питання здоров'я: Короткий огляд презентації на семінарі експертів з питань корінних народів і соціально-економічних прав // www.cpsu.org.uk/downloads/Health%20Issues.pdf.

¹⁷ Там само.

¹⁸ Здоров'я без кордонів (Health Unlimited, 2004).

- ▶ Доступ громад сан до інформації про охорону здоров'я та медичні послуги дуже обмежений. Три четверти респондентів у Тсумкве зазначили, що “людина, нічого не може зробити, щоб не захворіти на малярію”, і “медичні працівники не можуть подолати малярію”¹⁹.
- ▶ Рівень захворюваності на ВІЛ у Намібії становить 21,3%. Близько 80% жінок у Тсумкве не знали про те, що у їхній громаді існує таке захворювання як ВІЛ/СНІД, 85% відповіли, що “не знають” про ризик захворювання, у той час як 26% мали перший статевий контакт у віці 15 років²⁰.
- ▶ Насильство на ґрунті зловживання алкоголем у громаді сан є причиною значної кількості ушкоджень жінок, дітей і чоловіків. Населення сан також потерпає від низького вмісту в організмі солей фолієвої кислоти, тіаміну та заліза, що також викликано високим рівнем вживання алкоголю²¹.

---

¹⁹ Здоров'я без кордонів (Health Unlimited, 2003).

²⁰ Здоров'я без кордонів (Health Unlimited, 2003–2004).

²¹ Роберт К. Хітчкок, Патрісія Драпер. Проблеми здоров'я серед сан у Західній Ботсвані.

Діяльність Інституту відкритого суспільства у сфері охорони здоров'я та прав національних меншин

Програма “Громадське здоров'я” Інституту відкритого суспільства спрямована на зміцнення здоров'я представників національних меншин, які зазнають стигматизації та дискримінації. Метою програми є заохочення національних меншин до участі в ухваленні рішень у сфері охорони здоров'я, прищеплення їм певних навиків і надання ресурсів для вирішення питань охорони здоров'я, підтримка програм, пов'язаних з їхніми потребами. ІВС тісно працює з громадами ромів у Центральній, Східній та Південно-Східній Європі. У Південній Африці ІВС започаткував новий проект, спрямований на задоволення потреб населення сан. Приклади проектів, які підтримує ІВС у межах проекту “Охорона здоров'я ромів” (Roma Health Project (RHP)), наведені нижче.

► Заходи

- Туберкульоз та соціальна ізоляція у Східній Європі (2/07), Зальцбург (Австрія) – Проект ІВС “Охорона здоров'я населення ромів” і “Міжнародна спілка боротьби з туберкульозом та захворюваннями легенів” виступили спонсорами зустрічі 42 національних спеціалістів з планування у галузі охорони здоров'я, координаторів з питань туберкульозу та представників громадських організацій для обговорення ситуації з туберкульозом в ізольованих громадах та меншинах Центральної та Східної Європи, а також прийняття конкретних рекомендацій щодо поліпшення цієї ситуації.
- Доступ ромського населення до охорони здоров'я (3/07), Братислава (Словенія) – ІВС підтримав проведення секційного засідання в межах щорічної Європейської конференції Альянсу з питань охорони здоров'я на тему “Охорона здоров'я у розширеному ЄС” з акцентом на доступності для ромського населення послуг у сфері охорони здоров'я та презентацію проектів з адвокації, які реалізуються організаціями, що отримують гранти від ІВС.

► Звіти

- *“Протистояння прихованій хворобі: туберкульоз у громадах ромів”* – наведено загальний огляд доступної літератури та висвітлено відомості про ромського населення, захворювання на туберкульоз у Центральній та Південній Європі, а також спроби держави та НУО привернути увагу до туберкульозу в громадах ромів. Звіт підготовлено з метою ознайомлення зацікавлених осіб з необхідністю дослідження потреб та основних проблем у цій сфері.

- *“Швидка медична допомога не їде: нехтування здоров'ям ромів в Європі”* – опублікований Європейським центром із захисту прав ромського населення (the European Roma Rights Centre (ERRC)), який отримав грант від ІВС. Центр досліджує основні системні причини обмеження доступу ромів до послуг у сфері охорони здоров'я, виявляє неякісні медичні послуги та інші форми порушення прав людини в наданні послуг у цій царині.

► Співпраця

- ІВС надає основну інституційну підтримку організаціям, які працюють над розробкою програм і політичних ініціатив, спрямованих на поліпшення доступності послуг у сфері охорони здоров'я для ромських жінок. Грантова підтримка включає залучення тренінгового компоненту, який дасть змогу підвищити спроможність організацій у вирішенні проблем національних меншин.
- ІВС надає гранти для організацій із зменшення шкоди, які працюють з громадами ромів, з метою підвищення доступності профілактики ВІЛ/СНІДу та медичних послуг. Восени 2007 р. ІВС провів конференцію із залученням представників ромського населення з питань протидії вживанню наркотичних засобів та вироблення підходів до боротьби з ВІЛ/СНІДом, включаючи зменшення шкоди.

Детальнішу інформацію можна знайти на веб-сайті: www.soros.org:80/initiatives/health/focus/roma

Окрім того, Програма грантів з прав людини та управління (the Human Rights and Governance Grants Program (HRGGP)) надає інституційну підтримку багатьом провідним організаціям із захисту прав представників громади ромів у Центральній та Південній Європі та державах – колишніх республіках Радянського Союзу, які займаються пропагуванням доступності послуг у сфері охорони здоров'я. Більшість таких організацій також намагаються забезпечити державам визнання у разі виконання ними своїх зобов'язань у межах Декади інтеграції ромів у суспільство. Підтримка HRGGP спрямована на групи, які надають правову допомогу, здійснюють моніторинг і звітують про порушення, а також ініціюють судові процеси, спрямовані на захист представників національних меншин.

Міжнародні та регіональні стандарти з прав людини у сфері охорони здоров'я національних меншин

Загальна характеристика

Значна кількість стандартів з прав людини на міжнародному, регіональному та національному рівнях можуть бути використані у контексті охорони здоров'я національних меншин з різною метою:

- для документування (фіксування) порушень прав національних меншин;
- для адвокації з метою припинення таких порушень;
- для пред'явлення позовів до суду за порушення прав людини, передбачених національним законодавством;
- для подання скарг до регіональних і міжнародних установ з прав людини про порушення договорів у контексті прав людини.

У табл. 1–5 цього розділу наведені **приклади** порушень прав національних меншин, важливі **стандарти** з прав людини, а також юридичні прецеденти та **положення** із хартій та декларацій про права пацієнтів, що супроводжуються **тлумаченням** кожного стандарту.

Як працювати з таблицями

Переглянувши кожну таблицю, проаналізуйте відповідні **порушення, стандарти, прецеденти та їх тлумачення.**

Приклади порушень прав людини

Чи виявлені якісь із цих порушень у Вашій державі? Чи допускаються у Вашій державі інші порушення цього права людини?

Стандарти з прав людини

Чи заборонені ці порушення “стандартами з прав людини”?
Чи можна інтерпретувати стандарти так, щоб вони стосувалися даного порушення?

Прецеденти та тлумачення

Чи відповідають якісь із прикладів цих “прецедентів і тлумачень” даних ситуації? Чи можуть вони бути витлумачені для застосування у даному випадку?

Законодавство з питань прав людини постійно розвивається і багато порушень у цій сфері ще не врегульовано на законодавчому рівні. Якісна адвокація та належне документування **порушень** сприятиме **удосконаленню законодавчої бази** у сфері захисту прав національних меншин.

Таблиця скорочень

Для спрощення роботи у розділі використовуються такі скорочення назв міжнародних актів і відповідних механізмів контролю за їх виконанням:

Міжнародний акт	Механізм контролю
Міжнародний пакт про громадянські і політичні права – МПГПП	Комітет з прав людини – КПЛ
Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права – МПЕСКП	Комітет з економічних, соціальних і культурних прав – КЕСКП
Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації – КЛВФРД	Комітет з ліквідації расової дискримінації – КЛРД
Конвенція про корінні та племінні народи в незалежних державах – КПННД	Міжнародна організація праці – МОП
Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок – КЛВФДЖ	Комітет з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок – Комітет ЛВФДЖ
Конвенція про права дитини – КПД	Комітет з прав дитини – Комітет ПД
Африканська хартія прав людини і народів та відповідні Протоколи – АХПЛН	Африканська комісія з прав людини і народів – АКПЛН
[Європейська] Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод – ЄКЗПЛОС	Європейський суд з прав людини (з Комітетом міністрів) – ЄСПЛ
Європейська соціальна хартія – ЄСХ	Європейський комітет з соціальних прав (ЄКСП)
Рамкова конвенція про захист національних меншин – РКЗНМ	Комітет міністрів Ради Європи і Консультативний комітет – КК

У цьому розділі згадується інформація спеціального доповідача (СД) з питань прав людини та основоположних свобод корінного населення.

Таблиця 1. Охорона здоров'я національних меншин і право на рівність та недискримінацію

Приклади порушень прав людини	
<ul style="list-style-type: none"> ● Житлова політика змушує ромське населення жити в окремих поселеннях, де через відсутність елементарної інфраструктури у мешканців є більша вірогідність захворіти. ● Ромів нерідко виселяють з їхніх домівок на вулицю і залишають напризволяще. ● Представників громади сан вигнали з їхньої землі і поселили у колонії з поганими умовами життя. ● Ромських жінок розміщують в окремих пологових палатах. 	
Стандарти з прав людини	Прецеденти та тлумачення
<p>МПГПП (ст. 26): Усі люди є рівними перед законом і мають право без будь-якої дискримінації на рівний захист закону. В цьому відношенні всякого роду дискримінація повинна бути заборонена законом, і закон повинен гарантувати всім особам рівний і ефективний захист проти дискримінації за будь-якою ознакою, як-от: раса, колір шкіри, стать, мова, релігія, політичні чи інші переконання, національне чи соціальне походження, майновий стан, народження чи інші обставини.</p> <p>КЛВФРД (ч. 1 ст. 2): Держави-учасниці осуджують расову дискримінацію і зобов'язуються невідкладно всіма способами проводити політику ліквідації всіх форм расової дискримінації і сприяти взаєморозумінню між усіма расами.</p> <p>(ч. 2 ст. 2): Держави-учасниці повинні вживати, коли обставини цього вимагають, спеціальних і конкретних заходів у соціальній, економічній, культурній та інших галузях з метою забезпечення потрібного розвитку і захисту деяких расових груп чи їх осіб, що до них належать, з тим, щоб гарантувати їм повне і рівне використання прав людини та основних свобод. Такі заходи ні в якому разі не повинні в результаті привести до збереження нерівних чи особливих прав для різних расових груп після досягнення тих цілей, заради яких вони були запроваджені.</p>	<p>КПЛ: посилається на тривалу дискримінацію, якої зазнають роми в Угорщині практично в усіх аспектах життя, охоплених МПГПП [CCPR/CO/74/HUN (HRC, 2002), 7].</p> <p>КЕСКП: відзначає суцільну дискримінацію ромського населення у Греції, Литві та Сербії у сферах забезпечення житлом, охорони здоров'я, працевлаштування та освіти [E/C.12/1/ADD.97 (КЕСКП, 2004), § 11; E/C.12/1/ADD.96 (КЕСКП, 2004), § 9; e/c.12/1/ADD.108 (КЕСКП, 2005) § 13].</p> <p>КЕСКП: зазначає, що у багатьох поселеннях ромського населення у Сербії нема електропостачання, водогону і каналізації, закладів охорони здоров'я і шкіл [E/C.12/1/ADD.108 (КЕСКП, 2005), § 30].</p> <p>КАРД: закликає Чеську Республіку переконатись, що в локальному законодавстві передбачено чітку заборону расової дискримінації при здійсненні права на житло та захист представників ромського населення від виселення [КАРД /C/CZE/CO/7, March 2007].</p>

Закінчення табл. 1

Стандарти з прав людини	Прецеденти та тлумачення
<p>(ст. 3): Держави-учасниці особливо осуджують расову сегрегацію та апартеїд і зобов'язуються відвертати, забороняти і викорінювати всяку практику такого характеру на територіях, які є під їх юрисдикцією.</p> <p>(ст. 5): Відповідно до основних зобов'язань, викладених у Статті 2 цієї конвенції, Держави-учасниці зобов'язуються заборонити і ліквідувати расову дискримінацію в усіх її формах і забезпечити рівноправність кожної людини перед законом, без розрізнення раси, кольору шкіри, національного або етнічного походження, особливо щодо здійснення таких прав:</p> <ul style="list-style-type: none"> iii d) права на житло; iv d) права на охорону здоров'я, медичну допомогу, соціальне забезпечення і соціальне обслуговування. <p>КПННД (ст. 2): Уряд повинен нести відповідальність за допомогу представникам вразливих груп населення в подоланні соціо-економічних прогалів, які можуть існувати між корінним населенням та іншими членами національної громади, оскільки це відповідає їхнім бажанням та способу життя.</p> <p>(ч. 1 ст. 3): Корінне та племінне населення повинні мати доступ до прав людини та основоположних свобод без жодних обмежень та дискримінації.</p> <p>(ч. 1 ст. 4): Необхідно вжити спеціальних захисних заходів стосовно окремих осіб, закладів, власності, праці, культури та оточення вразливих груп людей.</p>	<p>КЛРД: пов'язує критичний стан здоров'я ромського населення у Литві з умовами їх проживання та закликає забезпечити поселення ромів питною водою та системами каналізації [КЛРД /С/LTU/СО/3 (КЛРД, 2006), § 22].</p> <p>Комітет ЛВФДЖ: звертає увагу на численні форми дискримінації, якої зазнають ромські жінки та дівчата освіти, охорони здоров'я, житла, працевлаштування та участі у політичному та громадському житті [КЛВФДЖ/С/РОМ/СО/6 (КЛВФДЖ, 2006), § 26].</p> <p>Комітет ПД: відзначає погані життєві умови ромських дітей у Греції, включаючи незадовільний стан житла, антисанітарію, несвоєчасну утилізацію сміття та погане водопостачання [КПД/С/15/ADD.170 (КПД, 2002), § 64].</p>

Закінчення табл. 1

Стандарти з прав людини	Прецеденти та тлумачення
<p>РКЗНМ (ч. 1 ст. 4): Сторони зобов'язуються гарантувати особам, які належать до національних меншин, право рівності перед законом та право на рівний правовий захист. У цьому зв'язку будь-яка дискримінація на підставі приналежності до національної меншини забороняється.</p> <p>(ч. 2 ст. 4): Сторони зобов'язуються вжити, у разі необхідності, належних заходів з метою досягнення в усіх сферах економічного, соціального, політичного та культурного життя повної та справжньої рівності між особами, які належать до національних меншин та які належать до більшості населення. У цьому зв'язку, вони належним чином враховують конкретне становище осіб, які належать до національних меншин.</p> <p><i>Також варто ознайомитись з такими документами:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ● Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ч. 1 ст. 2) (1966); ● Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (ст. 2 п. (а), (е)) (1981); ● Африканська хартія прав людини і народів (ст. 2): (викорінення дискримінації жінок) (1981); ● Протокол Африканська хартія прав людини і народів (ст. 2) (2003); ● Європейська директива про расову рівність 2000/43/ЕС (2000). 	

Таблиця 2. Охорона здоров'я національних меншин і право на найвищий досяжний рівень здоров'я

Приклади порушень прав людини	
<ul style="list-style-type: none"> ● У місцях проживання ромів і сан немає лікарів і закладів охорони здоров'я або вони розташовані далеко від цих районів. ● Пацієнтам національностей рома та сан відмовляють у лікуванні, наданні невідкладної допомоги або неналежно обслуговують у закладах охорони здоров'я. ● Жінки рома та сан не мають доступу до акушерсько-гінекологічної допомоги та послуг у сфері репродуктивного здоров'я. ● Представникам ромського населення відмовляють у медичному страхуванні. ● Вигнані зі своїх земель сан позбавлені традиційних засобів для життя, що значно погіршує стан їхнього здоров'я. 	
Стандарти з прав людини	Прецеденти та тлумачення
<p>МПЕСКП (ч. 1 ст. 12): Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я.</p> <p>(ч. 2 ст. 12): Заходи, яких повинні вжити держави – учасниці цього Пакту для повного здійснення цього права, включають ті, які є необхідними для ...</p> <p>c) запобігання і лікування епідемічних, ендемічних, професійних та інших хвороб і боротьби з ними; d) створення умов, які б забезпечували всім медичну допомогу і медичний догляд у разі хвороби.</p> <p>КЛВФРД (ст. 5): Відповідно до основних зобов'язань, викладених у ст. 2 цієї конвенції, Держави-учасниці зобов'язуються заборонити і ліквідувати расову дискримінацію в усіх її формах і забезпечити рівноправність кожної людини перед законом, без розрізнення раси, кольору шкіри, національного або етнічного походження, особливо щодо здійснення таких прав:</p> <p>iii d) права на житло;</p> <p>iv d) права на охорону здоров'я, медичну допомогу, соціальне забезпечення і соціальне обслуговування.</p>	<p>КЕСКП: “Держави мають спеціальне зобов'язання надавати тим, хто не має достатніх засобів, необхідне медичне страхування і послуги у сфері охорони здоров'я, а також попереджувати будь-яку дискримінацію на основі заборонених на міжнародному рівні ознак” [КЕСКП, GC, 14, § 19].</p> <p>КЕСКП: “Корінне населення має право на спеціальні засоби полегшення доступу до медичного обслуговування. Заходи, пов'язані з розвитком, що ведуть до виселення корінного населення без їх згоди з традиційних територій та оточення і забороняють їм користуватись джерелами харчування та руйнують їхні симбіотичні зв'язки з власною землею, шкідливо впливають на їхнє здоров'я” [КЕСКП, GC, 14, § 27].</p>

Закінчення табл. 2

Стандарти з прав людини	Прецеденти та тлумачення
<p>КПННД (п. 1 ст. 25): Уряд повинен забезпечувати доступ до необхідних послуг з охорони здоров'я для вразливих груп людей або надавати їм необхідні ресурси для розробки та надання таких послуг під власну відповідальність і контроль, щоб вони могли отримати доступ до найвищого досяжного стандарту фізичного та психічного здоров'я.</p> <p>КЛВФДЖ (ч. 1 ст. 12): Держави-сторони вживають усіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок у галузі охорони здоров'я, з тим щоб забезпечити на основі рівності чоловіків і жінок доступ до медичного обслуговування, зокрема в тому, що стосується планування розміру сім'ї.</p> <p>(ч. 2 ст. 12): Поряд з положеннями п. 1 цієї статті держави-сторони забезпечують жінкам відповідне обслуговування в період вагітності, пологів і післяпологовий період, надаючи, коли це необхідно, безплатні послуги, а також відповідне харчування в період вагітності та годування.</p> <p>(п. "б" ч. 2 ст. 14): На доступ до відповідного медичного обслуговування, включаючи інформацію, консультації та обслуговування з питань планування розміру сім'ї.</p> <p>КПД (ч. 1 ст. 24): Держави-учасниці визнають право дитини на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я та засобами лікування хвороб і відновлення здоров'я. Держави-учасниці намагаються забезпечити, щоб жодна дитина не була позбавлена свого права на доступ до подібних послуг системи охорони здоров'я.</p>	<p>КЕСКП: пояснює, що "право на здоров'я включає у себе широкий спектр соціально-економічних факторів, які створюють умови, що дають людям змогу жити здоровим життям, й охоплює такі основоположні передумови здоров'я, як харчові продукти та режим харчування, житло, доступ до безпечної питної води й адекватних санітарних умов, безпечні й здорові умови праці й безпечне навколишнє середовище" [КЕСКП, GC, 14, § 4, 11, 12].</p> <p>КЕСКП: закликає до включення ромського населення у систему медичного страхування Сербії. [E/C.12/1/Add.108, June 2005, § 60].</p> <p>КЛРД: заохочує реалізацію програм зі зміцнення здоров'я ромського населення у Литві, враховуючи їх нерівне становище, що є наслідком крайньої бідності та низького рівня освіти [CERD/C/LTU/CO/3 (CERD, 2006), §22].</p> <p>Комітет ЛВФДЖ: відзначає ізольованість ромських жінок та відсутність доступу до медичних послуг і закликає Македонію подати інформацію про конкретні проекти, спрямовані на вирішення цих проблем [CEDAW/C/MKD/CO/3, Feb 2006, §28].</p> <p>Комітет ПД: акцентує увагу на обмеженості доступу до послуг у галузі охорони здоров'я для ромських дітей в Угорщині [CRC/C/HUN/CO/2 (CRC, 2006), §41].</p> <p>СД з питань корінного населення: рекомендують відділам соціальних послуг, охорони здоров'я та освіти у Південній Африці звертати увагу насамперед на потреби та скарги представників сан [E/CN.4/2006/78/Add.2 (SR Indigenous, 2005), § 92].</p>

Закінчення табл. 2

Стандарти з прав людини	Прецеденти та тлумачення
<p>АХПЛН (ч. 1 ст. 16): Кожна людина має право на найвищий досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я.</p> <p>(ч. 2 ст. 16) Держави – учасниці цієї Хартії вживають необхідних заходів з метою охорони здоров'я своїх народів і надання їм медичної допомоги у випадку хвороби.</p> <p>ЄСХ (ст. 11): Право на охорону здоров'я</p> <p>З метою забезпечення ефективного здійснення права на охорону здоров'я Сторони зобов'язуються самостійно або у співробітництві з громадськими чи приватними організаціями вживати відповідних заходів для того, щоб, серед іншого: 1) усунути, у міру можливості, причини слабкого здоров'я; 2) забезпечити діяльність консультативно-просвітницьких служб, які сприяли б зміцненню здоров'я і підвищенню особистої відповідальності у питаннях здоров'я.</p> <p><i>Також варто ознайомитись з такими документами:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ● Протокол АХПЛН (ч. 1 ст. 14): держави-учасниці забезпечують право на охорону здоров'я жінок, включаючи сексуальне та репродуктивне здоров'я (2003); ● Африканська хартія з прав дитини (ст. 14): (право дитини на отримання найвищого досяжного рівня здоров'я) (1979). 	

Таблиця 3. Охорона здоров'я національних меншин і право на доступ до інформації

Приклади порушень прав людини	
<ul style="list-style-type: none"> ● У місцевостях, де мешкають громади ромів і сан, дуже мало медичних закладів, а також не вживаються заходи для забезпечення їх належною медичною інформацією. ● Через відсутність умов для навчання рівень неграмотності в громадах сан дуже високий і, як наслідок, ці люди не можуть отримувати інформацію про стан свого здоров'я. ● Ромських дітей спрямовують на навчання у “спецшколи”, де рівень освіти нижчий, що обмежує їх доступ до медичної інформації. ● Ромські жінки не мають доступу до інформації про сексуальне та репродуктивне здоров'я. ● Відомості про стан здоров'я представників ромів і сан не відповідають дійсності, що ускладнює розробку та реалізацію програм з подолання цих проблем. 	
Стандарти з прав людини	Прецеденти та тлумачення
<p>МПГПП (ч. 2 ст. 19): Кожна людина має право на вільне вираження свого погляду; це право включає свободу шукати, одержувати і поширювати будь-яку інформацію та ідеї, незалежно від державних кордонів, усно, письмово чи за допомогою друку або художніх форм вираження чи іншими способами на свій вибір.</p> <p>МПЕСКП (ч. 1 ст. 13): Держави, які беруть участь у цьому Пакті, визнають право кожної людини на освіту. Вони погоджуються, що освіта повинна спрямовуватись на повний розвиток людської особи та усвідомлення її гідності і повинна зміцнювати повагу до прав людини і основних свобод.</p> <p>КПННД (ст. 26): Для забезпечення можливості представникам уразливих громад отримувати освіту на усіх рівнях навчального процесу або хоча б на однаковому рівні з іншими представниками суспільства необхідно вживати різних заходів.</p>	<p>КПД: відзначає “величезну диспропорцію” у кількості ромських дітей серед учнів спеціальних шкіл і вимагає від Словаччини вжити негайних заходів для усунення такої сегрегації [CCPR/CO/78/SVK (HRC, 2003), § 18].</p> <p>КЕСКП: наполягає на ліквідації дискримінації ромських дітей у Чеській Республіці шляхом переведення їх зі “спецшкіл” до традиційних загальноосвітніх навчальних закладів [E/C.12/1/ADD.76 (КЕСКП, 2002), § 44].</p> <p>КАРД: закликає Чеську Республіку викоринити расову сегрегацію та відмовитися від спрямування непропорційно великої кількості ромських дітей до “спецшкіл” [CERD/C/304/ADD.109 (CERD, 2001), § 10].</p> <p>КАРД: зазначає, що культурні та лінгвістичні права представників громади сан не дотримуються в освітній системі Ботсвани [A/57/18(Supp) (КАРД, 2001), § 305].</p>

Закінчення табл. 3

Стандарти з прав людини	Прецеденти та тлумачення
<p>КЛВФДЖ (ст. 10): Держави-сторони вживають усіх відповідних заходів для того, щоби ліквідувати дискримінацію щодо жінок, з тим щоби забезпечити їм рівні права з чоловіками в галузі освіти, і, зокрема, забезпечити на основі рівності чоловіків і жінок:</p> <p>h) доступ до спеціальної інформації освітнього характеру для сприяння забезпеченню здоров'я і добробуту сімей, включаючи інформацію та консультації про планування розміру сім'ї.</p> <p>(п. "є" ч. 1 ст. 16): Однакові права вільно вирішувати питання про кількість дітей і проміжки між їх народженням та доступу до інформації, освіти, а також засобів, які дозволяють їм здійснити це право.</p> <p>КПД (ст. 28): Держави-учасниці визнають право дитини на освіту, і з метою поступового досягнення здійснення цього права на підставі рівних можливостей, вони, зокрема:</p> <p>АХПЛН (ч. 1 ст. 9): Кожна людина має право на отримання інформації.</p> <p>ЄКЗПЛОС (ч. 1 ст. 10): Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, одержувати і передавати інформацію та ідеї без втручання органів державної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає державам вимагати ліцензування діяльності радіомовних, телевізійних або кінематографічних підприємств.</p>	<p>КЛВФДЖ: повідомляє, що в Угорщині відсутня достовірна інформація про статус ромських жінок і про можливість отримання ними медичних послуг; рекомендує розділити збір відомостей за статевою ознакою та забезпечити реалізацію кампаній з інформування громадськості про доступність медичного обслуговування [A/57/38(SUPP), Aug 2002, §332].</p> <p>КЛВФДЖ: радить зібрати статистичну інформацію про стан здоров'я жінок та дівчат у Румунії для підготовки програм, які б відповідали їхнім потребам [CEDAW/C/ROM/CO/6 (КЛВФДЖ, 2006) §27].</p> <p>Комітет ПД: закликає Молдову, Польщу та Україну розробити та реалізувати план, спрямований на інтеграцію усіх ромських дітей до загальноосвітніх шкіл і заборонити їх сегрегацію у спецшколи [CRC/C/15/ADD.191 (КПД, 2002), §75; CRC/C/15/ADD.194 (КПД, 2002), § 53; CRC/C/15/ADD.192 (КПД, 2002), § 50].</p> <p>КПА: радить Південній Африці гарантувати права дітей сан, зокрема ті, що стосуються мови та доступу до інформації [CRC/C/15/ADD.122 (CRC, 2000), §41].</p> <p>СД з питань корінного населення: висвітлює необхідність збору відомостей, які засвідчують рівень доступу громади рома (особливо жінок) до медичних послуг та освіти в Словаччині; інформація повинна надходити добровільно, а представники ромів повинні бути поінформовані про мету та методи збору відомостей [ACFC/OP/II(2005)004, May 2005, §11].</p>

Закінчення табл. 3

Стандарти з прав людини	Прецеденти та тлумачення
<p>(ч. 2 ст. 10): Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошенню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду.</p> <p>РКЗНМ (ч. 1 ст. 9): Сторони зобов'язуються визнати, що право на свободу виявлення поглядів кожної особи, яка належить до національної меншини, включає свободу дотримуватися своїх поглядів та одержувати і поширювати інформацію та ідеї мовою своєї національної меншини без втручання держави і незалежно від кордонів. Сторони забезпечують, в рамках своїх правових систем, щоб особи, які належать до національної меншини, не дискримінувалися у їхньому доступі до засобів масової інформації.</p> <p>(ч. 3 ст. 12): Сторони зобов'язуються створити особам, які належать до національних меншин, рівні можливості для доступу до освіти всіх рівнів.</p> <p><i>Також варто ознайомитись з такими документами:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ● Африканський протокол захисту прав жінок (п. "а" ч. 2 ст. 14) (право на освіту та інформацію про охорону здоров'я) (2003); ● Африканська хартія прав та добробуту дитини (ст. 11) (право на освіту) (1979). 	

Таблиця 4. Охорона здоров'я національних меншин і право на участь у суспільно-політичному житті

Приклади порушень прав людини	
<ul style="list-style-type: none"> ● Представники громад ромів не отримали документів, що засвідчують їх громадянство, та медичної картки, що позбавляє їх доступу до соціальних і медичних послуг. ● Стереотип дитячої наївності сан не стає на перешкоді їхній участі у процесі ухвалення політично значущих рішень, що стосуються їхнього здоров'я та добробуту. ● Представники ромів, особливо жінки, не можуть брати участь у суспільному житті й обмежені в доступі до соціальних послуг. 	
Стандарти з прав людини	Прецеденти та тлумачення
<p>МППП (ст. 25): Кожний громадянин повинен мати без будь-якої дискримінації, згаданої в статті 2, і без необґрунтованих обмежень право і можливість:</p> <p>а) брати участь у веденні державних справ як безпосередньо, так і за посередництвом вільно обраних представників.</p> <p>КЛВФРД (п. "с" ст. 5): політичних прав, зокрема брати участь у виборах, голосувати і виставляти свою кандидатуру — на основі загального і виборчого права, права брати участь в управлінні країною, так само як і в керівництві державними справами на будь-якому рівні, а також права рівного доступу до державної служби;</p> <p>(iii d): права на громадянство;</p> <p>КПННД (ч. 1 ст. 6): Уряд повинен...</p> <p>б) створювати умови для вільної участі цих народів на всіх рівнях ухвалення рішень виборчих установ та адміністративних і інших органів влади, відповідальних за політику та програми, які їх стосуються.</p>	<p>Комітет ПД: закликає до усунення всіх адміністративних перешкод для того, щоб представники ромського населення в Боснії могли отримати особисті документи, необхідні для отримання медичної страховки і реалізації інших основних прав [СССР/С/ВІН/СО/1 (КПА, 2006), § 22].</p> <p>Комітет ПД: радить Словенії розширити участь представники ромського населення у суспільно-політичному житті [ССР/СО/84/SVN (КПА, 2005), § 16].</p> <p>КЕСКП: наголошує на важливості "участі населення в ухваленні рішень, що стосуються права на охорону здоров'я" [КЕСКП GC 14, § 17].</p> <p>КАРД: висловлює стурбованість тим, що відсутність документів, які посвідчують особу, перешкоджає представники ромського населення в Україні реалізовувати свої права на рівний доступ до послуг у сфері охорони здоров'я, забезпечення житлом, соціальний захист, освіту та правосуддя [КАРД/С/UKR/CO, August 2006, § 11].</p> <p>КАРД: зазначає, що Ромська рада Боснії не має достатнього фінансування чи ресурсів для реалізації своїх повноважень і Рада Міністрів рідко звертається до неї за консультаціями [CERD/С/ВІН/СО/6 (КАРД, 2006), § 14].</p>

Закінчення табл. 4

Стандарти з прав людини	Прецеденти та тлумачення
<p>(ч. 1 ст. 7): Народи повинні мати право ухвалювати рішення щодо власних пріоритетів у процесі їх розробки та здійснювати контроль, в межах своїх можливостей, щодо власного економічного, соціального та культурного розвитку.</p> <p>КЛВФДЖ (ст. 7): Держави-сторони вживають усіх відповідних заходів для ліквідації дискримінації щодо жінок у політичному та суспільному житті країни і, зокрема, забезпечують жінкам на рівних умовах з чоловіками право:</p> <p>ь) брати участь у формуванні та здійсненні політики уряду та займати державні посади, а також здійснювати всі державні функції на всіх рівнях державного управління.</p> <p>РКЗНМ (ст. 15): Сторони створюють необхідні умови для ефективної участі осіб, які належать до національних меншин, у культурному, соціальному та економічному житті та у державних справах, зокрема тих, які їх стосуються.</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Африканський протокол захисту прав жінок (ч. 1 ст. 9): Держави-учасниці забезпечують рівність жінок в управлінні та політичному житті держави (2003); <p><i>Також варто ознайомитись з такими документами:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ● Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (п. а ч. 2 ст. 14) (1981); ● Європейська конвенція про громадянство (1997); ● Конвенція про статус апатридів (1954). 	<p>КЛРД: відзначає культурну, соціальну, економічну та політичну ізоляваність представників сан у Ботсвані [A/57/18(SUPP) (КЛРД, 2001), § 301].</p> <p>Комітет ЛВФДЖ: закликає негайно видати ромським жінкам в Румунії документи, які посвідчують особу [CEDAW/C/ROM/CO/6 (КЛВФДЖ 2006) § 27].</p> <p>Комітет ПД: зазначає, що ромські діти в Боснії часто не реєструються, оскільки їх батьки не мають документів, які посвідчують особу [CRC/C/15/Add.260 (КПД, 2005), § 32].</p> <p>СД з питань корінного населення: зазначають, що представники сан не мають достатньо повноважень, щоб впливати на рішення уряду стосовно розподілу обмежених ресурсів у Південній Африці [E/CN.4/2006/78/Add.2 (SR Indigenous, 2005), § 75].</p> <p>СД з питань корінного населення: стверджує, що “залучення громади рома до розробки та реалізації політики в галузі охорони здоров'я у Румунії є недостатнім і неефективним” [ACFC/OP/II(2005)007, Nov 2005, § 54].</p>

Таблиця 5. Охорона здоров'я національних меншин і право на особисту недоторканність

Приклади порушень прав людини	
<ul style="list-style-type: none"> ● Ромські діти безпідставно переслідуються працівниками міліції, зазнають насильства та поганого ставлення. ● Ромських жінок змушують до стерилізації без належно оформленої на це згоди. ● Жінки та діти роми і сан досить часто стають жертвами домашнього насильства, що здебільшого зумовлено важкими умовами життя: виселенням з власних земель, ізоляцією від громади, високим рівнем безробіття, бідністю та зловживанням спиртними напоями. ● З дискримінаційних міркувань міліція особливо неохоче втручається у справи домашнього насильства щодо ромських жінок. 	
Стандарти з прав людини	Прецеденти та тлумачення
<p>КЛВФРД (ст. 5): Відповідно до основних зобов'язань, викладених у Статті 2 цієї Конвенції, Держави-учасниці зобов'язуються заборонити і ліквідувати расову дискримінацію в усіх її формах і забезпечити рівноправність кожної людини перед законом, без розрізнення раси, кольору шкіри, національного або етнічного походження, особливо щодо здійснення таких прав:</p> <p>в) права на особисту безпеку і захист з боку держави від насильства або тілесних ушкоджень, заподіяних як урядовими службовими особами, так і будь-якими окремими особами, групами чи установами;</p> <p>АХПЛН (ст. 4): Людська особистість недоторканна. Кожна людина має право на повагу до свого життя та особистої недоторканності. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя..</p> <p>РКЗНМ (ч. 1 ст. 6): Сторони заохочують атмосферу терпимості та міжкультурного діалогу і вживають ефективних заходів для поглиблення взаємної поваги, взаємопорозуміння та співробітництва між усіма особами, що проживають в межах їхньої території, незалежно від</p>	<p>КЕСКП: відзначає випадки насильства поліції щодо ромів Греції, зокрема облави та несанкціоновані рейди на їхні поселення [E/C.12/1/ADD.97 (КЕСКП, 2004), § 11].</p> <p>КАРД: відзначає жорстокість міліції стосовно ромського населення в Україні, зокрема несанкціоновані арешти та незаконне затримання [A/56/18(SUPP) (КАРД, 2001), § 373].</p> <p>КАРД: звертає увагу на те, що в Албанії члени громади ромів, особливо молодь, часто зазнають жорстокого поводження та неправомірного застосування сили з боку працівників поліції [CERD/C/63/CO/1 (КАРД, 2003), § 18].</p> <p>КАРД: рекомендує Словаччині вжити усіх необхідних заходів для припинення примусової стерилізації, включаючи прийняття нового закону про охорону здоров'я, а також забезпечити жертвам справедливий та ефективний захист [КАРД/C/65/CO/7, 10 December 2004].</p>

Закінчення табл. 5

Стандарти з прав людини	Прецеденти та тлумачення
<p>їхньої етнічної, культурної, мовної або релігійної самобутності, зокрема в галузях освіти, культури та засобів масової інформації.</p> <p><i>Примітка:</i> Право на фізичну недоторканність безпосередньо не передбачено МПГПП, МПЕСКП, ЄКЗПЛОС, але тлумачиться як частина права людини на особисту недоторканність [МПГПП (ст. 9), ЄКЗПЛОС (ст. 5)], права на свободу від катувань, жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження [МПГПП (ст. 7); ЄКЗПЛОС (ст. 3)], права на найвищий досяжний рівень фізичного і психічного здоров'я [МПЕСКП (ст. 12); ЄСХ (ст. 11)]. КЕСКП відзначив, що “основною метою” права на здоров'я є “захист жінок від насильства в сім'ї” [КЕСКП GC 14, § 21]. Хоча КЛВФРД окремо не закріплює особисту недоторканність, КАРД відзначив, що “визначення дискримінації включає гендерне насильство” [КАРД, Заг. рек.19, § 6-7].</p> <p><i>Також варто ознайомитись з такими документами:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ● Конвенція про права дитини (ч. 1 ст. 19): Захист дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства (1989); ● Африканський протокол захисту прав жінок (ч. 1 ст. 4): “Кожна жінка має право на повагу до її життя та особисту недоторканність і безпеку” (2003). ● Європейська конвенція про права людини та біомедицину (ст. 5): “Медичне втручання може здійснюватись лише після отримання компетентної добровільної письмової на те згоди” (1997). 	<p>Комітет ЛВФДЖ: вказує на дискримінацію і насильство гендерного характеру, на які нашоувхуються ромські жінки у Швеції [A/56/38(SUPP) (КЛВФДЖ, 2000), § 356].</p> <p>Комітет ЛВФДЖ: закликає Чеську Республіку надати ромським жінкам, які стали жертвами примусової стерилізації, компенсації і припинити примусову стерилізацію [CEDAW/C/CZE/CO/3 (КЛВФДЖ, 2006), § 24].</p> <p>Комітет ЛВФДЖ: ухвалив рішення про виплату компенсації потерпілій від примусової стерилізації в Угорщині та висунув вимогу внести доповнення до законодавства з метою забезпечення отримання інформованої добровільної згоди на стерилізацію (12.02.2004).</p> <p>КПД: продовжує отримувати скарги на погане ставлення і знущання міліції щодо ромських дітей в Україні та вимагає провести розслідування [CRC/C/15/ADD.191 (КПД, 2002), § 36].</p> <p>СД з питань корінного населення: вказує на випадки образливої поведінки, ворожого ставлення та насильства з боку поліції до представників ромського населення у Румунії [ACFC/OR/II(2005)007, листопад 2005].</p>

Захист прав людини у сфері охорони здоров'я національних меншин

Вступ

У цьому розділі Вашій увазі представлено **чотири приклади** ефективної діяльності у сфері охорону здоров'я та прав національних меншин:

1. Примусова стерилізація ромських жінок у Центральній Європі.
2. Незалежний звіт про зростання дискримінації ромських жінок у Сербії.
3. Охорона здоров'я представників сан шляхом захисту прав людини та залучення громадськості в Намібії.
4. Зв'язок між охороною здоров'я та правами людини: медіатори та правозахисники в Румунії.

Дотримання прав людини у сфері охорони здоров'я національних меншин

Розглянувши кожен із запропонованих програм, з'ясуйте, чи включають вони п'ять основних елементів, які базуються на правах людини:

▶ **Участь**

Чи передбачає програма участь у ній представників уразливих груп населення, громадянського суспільства, маргінальних груп та інших? Чи запроваджується така програма в місцях проживання потенційних представників цільової групи?

▶ **Відповідальність**

Чи визначає програма права позивача та обов'язки відповідача? Чи пропонує вона механізми відповідальності за порушення прав?

▶ **Недискримінація**

Чи визначає програма групи ризику? Яким чином? Чи приділяє вона належну увагу потребам таких уразливих груп, як жінки, меншини, корінне населення та засуджені?

▶ **Повноваження**

Чи надає програма своїм реципієнтам повноваження, можливості і ресурси для того, щоб змінити своє життя? Чи посідають вони у цьому процесі центральну позицію чи, радше, визначаються об'єктами доброчинності?

▶ **Зв'язок із правами**

Чи враховується у завданнях програми можливість законного захисту прав за допомогою міжнародного, регіонального, та національного законодавства? Чи охоплює вона повний спектр прав людини, зокрема громадянські, політичні, економічні, соціальні та культурні права?

На завершення з'ясуйте, чи ця програма може бути реалізована у Вашій державі:

- ▶ Чи **існує вже** така програма у Вашій державі?
- ▶ Якщо ні, то чи слід її **створити**? Якщо так, то чи потребує **розширення**?
- ▶ Які **кроки** слід зробити для реалізації цього проекту?
- ▶ Які **перешкоди** доведеться подолати для забезпечення його успішної реалізації?

▶ Приклад 1. Примусова стерилізація ромських жінок у Центральній Європі

Ромська НУО “Європейський центр прав ромів” (далі – Центр) та група правозахисників потерпілих ромів спільно провели судовий процес та адвокацію з метою досягнення суспільного визнання та компенсації шкоди, заподіяної ромським жінкам внаслідок примусової стерилізації.

Тип проекту

Звернення до омбудсмена, судовий процес, адвокація за сприяння Комітету ЛВФДЖ

Тема: Охорона здоров'я та права людини

Упродовж 1970–1990 рр. чехословацький уряд здійснював стерилізацію ромських жінок, намагаючись програмно знизити “високий, нездоровий” рівень народжуваності дітей-ромів. Примусова стерилізація тривала до 2004 р. Подібні випадки також мали місце в Угорщині, Румунії і Словаччині. Сотні ромських жінок очікують справедливого судового розгляду.

Вжиті заходи

- ▶ У 2004 р. Центр і Романо-чеська НУО “Життя разом” задокументували випадки примусової стерилізації та подали скарги до омбудсмена – Чеського державного захисника прав.
- ▶ У 2005 р. з метою отримання офіційного вибачення від держави та керівництва закладів охорони здоров'я, а також організації компенсаційного фонду, ромські жінки створили чеську правозахисну групу “Група жінок, що потерпіли від стерилізації” (Group of Women Harmed by Sterilisation (GWHS)).
- ▶ Група організувала низку демонстрацій і кампаній з інформування громадськості, а 2006 р. її представник виступив перед Комітетом ЛВФДЖ.
- ▶ У 2004 р. Центр допоміг у поданні скарги до Комітету ЛВФДЖ від імені угорської жінки-рома, яка зазнала примусової стерилізації під час лікування після викидня.

Результати

- ▶ У 2005 р. Омбудсмен провів розслідування й опублікував звіт, в якому підтвердив випадки примусової стерилізації і расового переслідування у закладах охорони здоров'я Чехії. У звіті він рекомендував внести зміни до національного законодавства з метою забезпечення отримання інформованої добровільної згоди та спрощення компенсаційних процедур.

- ▶ Омбудсмен також подав 54 скарги до місцевої прокуратури, проте більшість з них залишилися без розгляду.
- ▶ У 2006 р. Комітет ЛВФДЖ у зверненні до уряду Чехії висловив занепокоєння з приводу випадків примусової стерилізації і рекомендував внести законодавчі зміни для забезпечення отримання згоди на таке втручання і на проведення компенсації жертвам цих випадків.
- ▶ У 2006 р. Комітет ЛВФДЖ визнав існування подібних порушень в Угорщині й аналогічно закликав її до законодавчих змін в аспекті отримання згоди та здійснення компенсацій.
- ▶ Важливу роль у судовому процесі відіграли міжнародні договори і стандарти, оскільки вони дали змогу заповнити прогалини національного законодавства у сфері охорони здоров'я.
- ▶ Пацієнти, права яких були порушені, є найактивнішими прихильниками змін. Співпраця між юристами служб правової допомоги, захисниками прав пацієнтів та ромськими активістами привернула увагу громадськості до цього питання і допомогла закцентувати увагу на найбільш серйозних проблемах.

Контакти:

Європейський центр прав ромів
(European Roma Rights Centre)
Narhegy ter 8, 1016 Budapest, Hungary
Tel: (36 1) 41 32 200
E-mail: office@errc.org
Web: www.errc.org
"Життя разом" (Life Together), 30. dubna 3, 70200
Moravská Ostrava, Czech Republic
Tel: (420) 596-130-715

► Приклад 2.

Незалежний звіт про зростання дискримінації ромських жінок у Сербії

“Європейський центр прав ромського населення” (далі – Центр) і шість сербських НУО спільно зібрали відомості про зростання дискримінації ромських жінок у Сербії і подали незалежний звіт до Комітету ЛВФДЖ, привернувши тим самим увагу до проблемних питань і започаткувавши адвокаційну кампанію.

Тип проекту

Документування прав людини, міжнародна адвокація

Тема: Охорона здоров'я та права людини

Ромські жінки, які мешкають у Сербії, зазнають дискримінації як жіноча частина етнічної меншини. Це основний фактор, який спричиняє значне погіршення стану їхнього здоров'я у порівнянні з основним населенням. Представники ромів і місцеві активісти визнали, що факти насильства в сім'ї, обмежений доступ до медичного страхування та дискримінація в медичних закладах є основними проблемами, які впливають на стан здоров'я ромських жінок. Проте відсутність інформації та документальних підтверджень фактів порушень чинили перешкоди залученню експертів з прав людини.

Вжиті заходи

- У 2006–2007 рр. шість жінок з Центру та романо-сербських НУО “Бібіджа” (“Bibija”), “Еврика” (“Eureka”) та “Жіночий світ” (“Women’s Space”) провели дослідження для документування фактів насильства щодо ромських жінок.
- На підставі досліджень НУО подали до Комітету ЛВФДЖ незалежний звіт, який був оприлюднений у травні 2007 р.

Результати

- Менше половини із 198 опитаних жінок погодилися говорити про насильство в сім'ї. 81 жінка підтвердила, що зазнавала насильства в сім'ї. Проблеми, що стосувались ромських жінок, включали відсутність реагування поліції або невідповідну реакцію, що базується на дискримінаційному ставленні, а також критерії надання таким жінкам притулку.
- Дискримінація ромських жінок є очевидною у медичних закладах, особливо при наданні медичних послуг у сфері репродуктивного й материнського здоров'я, а також невідкладної допомоги.
- За результатами дослідження партнери проекту сподіваються провести кампанію, спрямовану на захист суспільних інтересів з найбільш важливих і стратегічних питань.

- ▶ Співпраця міжнародної організації, яка добре ознайомена з процедурою роботи Комітету ЛВФДЖ та місцевих НУО, які знають місцеві проблеми, сприятиме ефективному вирішенню проблем протидії дискримінації ромського населення.

Контакти:

Європейський центр прав ромів
(European Roma Rights Centre)
Narhegy ter 8, 1016 Budapest, Hungary
Tel: (36 1) 41 32 200
E-mail: office@errc.org
Web: www.errc.org

▶ **Приклад 3.**

Охорона здоров'я представників сан шляхом захисту прав людини та залучення громадськості у Намібії

Міжнародна неурядова організація “Здоров'я без обмежень” (“Health Unlimited”) спільно з громадами сан, які проживають у віддалених районах, і Міністерством охорони здоров'я Намібії працювала над забезпеченням доступу до основних медичних послуг і використовувала для цього навчання місцевої громади та участь у наданні медичних послуг.

Тип проекту

Надання медичних послуг, що базуються на правах людини

Тема: Охорона здоров'я та права людини

За попередні роки реальну загрозу виживанню представників громади сан становило поширення не лише ВІЛ/СНІДу, а й туберкульозу та малярії. Доступ представників громади сан до первинної медичної допомоги обмежується фінансовими, географічними та культурними бар'єрами. Крім того, сільські громади за пріоритетність стоять у кінці всіх урядових списків, тому що надання послуг у віддалених районах є досить дорогим. Там, де послуги доступні, представники сан часто неохоче вдаються до них, побоюючись дискримінації та байдужості персоналу.

Вжиті заходи

- ▶ Міжнародна НУО “Здоров'я без обмежень” працює спільно з громадами сан в Омахеке та Отжозонджуа (“Бушмандія”), Міністерством охорони здоров'я Намібії для забезпечення базових послуг у сфері охорони здоров'я у цих віддалених регіонах і створення умов для доступності державної системи охорони здоров'я.
- ▶ Завдяки цій співпраці в Намібії вперше почали впроваджуватися програми обстеження і лікування туберкульозу на місцях. Волонтери з числа сан пройшли навчання для виявлення та лікування пацієнтів у селах, щоб позбавити їх необхідності проходити лікування у клініках, що розташовані досить далеко.
- ▶ Така співпраця також допомогла ініціювати програму навчання волонтерів, які працюють як зв'язківці між місцевими службами системи охорони здоров'я та громадою сан, прискорюючи комунікації та задоволення потреб цільової групи.

- ▶ У 2006 р. партнери розпочали реалізацію проекту зі зміцнення сексуального та репродуктивного здоров'я підлітків у віддалених районах Омахеке та Тсумкве. Представників селищних комітетів з охорони здоров'я, вчителів та консультантів вчили ініціювати та активізувати дискусії щодо здоров'я підлітків, ризику захворювання на туберкульоз та ВІЛ/СНІД у місцевих громадах, що сприятиме зменшенню стигматизації та дискримінації інфікованих осіб.

Результати

- ▶ Регіональна програма виявлення і лікування туберкульозу сприяла одужанню 80% хворих на цю хворобу.
- ▶ Місцеві волонтери зуміли створити атмосферу взаємодопомоги там, де раніше панували ворожість і недовіра.

Контакти:

“Здоров'я без обмежень” Намібія
(Health Unlimited), Namibia
P.O. Box 1467
Gobabis
Tel: +264-62-56-3604
Fax: +264-62-56-4469
E-mail: general@healthunlimited.org
Web: www.healthunlimited.org

► Приклад 4.

Зв'язок між охороною здоров'я та правами людини: медіатори та правозахисники в Румунії

Румунська організація “Романі КРІС” (“Romani CRISS”) розробила програму, в межах якої медіатори з охорони здоров'я допомагали зміцнювати зв'язки між представниками громади ромів і надавачами послуг у сфері охорони здоров'я і при виявленні випадків насильства та дискримінації у медичних закладах спрямовували потерпілих до правозахисників для документування і правового захисту.

Тип проекту

Документування прав людини та адвокація

Тема: Охорона здоров'я та права людини

Ромам неправомірно відмовляють у доступі до медичних послуг і вони постійно зазнають дискримінації. Під час опитування, яке було проведене 2005 р. серед 717 румунських жінок-ромів, 70% респондентів повідомили про дискримінацію з боку медичного персоналу, яка базувалася на їхній расовій/етнічній приналежності. Основними проблемами, з якими стикались жінки, були примусова стерилізація та ізольовані палати в пологових будинках. Адміністративних механізмів, які б можна було застосовувати у випадках насильства проти ромських жінок та інших уразливих груп, нема.

Вжиті заходи

- На початку 90-х років румунська НУО із захисту прав людини “Romani CRISS” розробила програму посередництва у сфері надання послуг з охорони здоров'я з метою розширення доступу ромського населення до послуг у цій царині. Для полегшення спілкування між пацієнтами-ромами та медичними працівниками посередниками виступали представники громади ромів, які працюють у закладах охорони здоров'я. Вони інформують громаду про доступність послуг у сфері охорони здоров'я та привертають увагу лікарів до медичних потреб ромського населення.
- “Romani CRISS” також має мережу правозахисників, які займаються документуванням випадків дискримінації та насильства проти представників ромського населення.
- У 2007 р. “Romani CRISS” ініціювала програму із налагодження зв'язків між медіаторами та правозахисниками. Посередники пройшли навчання з питань прав людини, а правозахисники — з питань охорони здоров'я. Таким чином посередники навчились готувати справи про дискримінацію чи насильство до правозахисників для подальшого документування, а також почали привертати увагу громади до проблем захисту прав людини. А правозахисники вели протоколи справ про дискримінацію у закладах охорони здоров'я та подавали їх на розгляд до Національної ради по боротьбі з дискримінацією, Медичного коледжу та інших установ.

Результати

- ▶ На сьогодні близько 200 медіаторів працюють у 39 громадах, а 20 правозахисників працюють у 15 округах.
- ▶ Ролі медіаторів з охорони здоров'я та правозахисників слід розмежовувати з метою забезпечення незалежності між координаційною роллю правозахисників і посередників з надавачами послуг у сфері охорони здоров'я. Таке розмежування є дуже важливим, оскільки з 2006 р. Міністерство охорони здоров'я фінансує діяльність більшості посередників.
- ▶ Правовий захист повинен поєднуватися з ефективною допомогою і кампаніями з лобювання політиків і громадськості.

Контакти:
"Романі КРІС"
Romani CRISS — Roma Centre for Social Intervention
and Studies
Phone 004 021 231 41 44
Fax 004 021 231 41 44
Web: www.romanicriss.org

Діяльність держави у сфері захисту прав національних меншин

Ми вже навели конкретні приклади проектів, які застосовують механізми прав людини для розширення доступу до послуг у сфері охорони та стану здоров'я окремих представників національних меншин чи громад загалом. Однак перешкод на цьому шляху чимало, насамперед дискримінація у закладах з охорони здоров'я, легальність неефективних державних програм і географічна ізоляція. У таблиці перелічені деякі кроки, до яких держави повинні вдатися негайно, щоб почати долати ці перешкоди.

Десять кроків для подолання перешкод у сфері охорони здоров'я національних меншин

Держава

1. Залучити представників меншини до участі в розробці, реалізації та оцінці політики і програм у сфері охорони здоров'я, що впливають на їхнє життя.
2. Враховувати в політиці та законодавстві соціальні чинники, що визначають здоров'я та потреби меншин. Наприклад, для зниження рівня зараження туберкульозом необхідні зміни, спрямовані на поліпшення житлових умов.
3. Зібрати інформацію, розпорошену за етнічною ознакою; на підставі цих відомостей, окреслити коло осіб, які потребують базових послуг у сфері охорони здоров'я найбільше. Громаду необхідно також залучати до збору та аналізу відомостей.
4. Навчити працівників системи охорони здоров'я навикам спілкування і роботи з меншинами та уразливими верствами.
5. Створити офіс омбудсмена чи інший механізм моніторингу системи охорони здоров'я з метою розгляду звітів про насильство чи дискримінацію у медичних закладах.
6. Заохочувати та підтримувати студентів — представників національних меншин до навчання з метою здобуття медичної професії.

Громадянське суспільство, донори, дослідники, ЗМІ

7. Громадянське суспільство повинно більше знати про інструменти, розроблені для захисту та пропаганди прав людини, включаючи право на охорону здоров'я для національних меншин.

8. Донорам необхідно інвестувати кошти в інституційний розвиток лідерства серед представників ромського населення з метою ефективного залучення їх до вирішення політичних проблем, які впливають на доступ до соціальних і медичних послуг.
9. Освітні, урядові та наукові установи повинні дослідити нерівноправність у доступі до послуг у сфері охорони здоров'я для національних меншин та інших уразливих груп населення.
10. ЗМІ повинні збалансовано та неупереджено розслідувати системні причини порушення прав у системі охорони здоров'я й інформувати про них.

Джерело: Програма "Громадське здоров'я" Інституту відкритого суспільства. Не включені: роми та доступ до послуг у сфері охорони здоров'я у Східній та Південно-Східній Європі, 2007.

Рекомендовані джерела

Загальні матеріали

Для глибшого вивчення проблематики захисту прав національних меншин рекомендуємо скористатися списком джерел, який поділено на такі підрозділи:

- ▶ Міжнародні стандарти: ООН
- ▶ Міжнародні стандарти: регіональні
- ▶ Міжнародні стандарти: міжнародні медичні організації
- ▶ Національне законодавство
- ▶ Керівні принципи та тлумачення
- ▶ Книжкові видання
- ▶ Статті, доповіді й інші документи
- ▶ Періодичні видання
- ▶ Веб-сайти
- ▶ Пошукові системи
- ▶ Методичні матеріали

Міжнародні стандарти: ООН

- ▶ Загальна декларація прав людини. Генеральна Асамблея ООН, 10.12.1948 р.
Джерело: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015
- ▶ Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. ООН, 18.12.1979 р.
Джерело: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_207
- ▶ Конвенція про права дитини. ООН, 20.11.1989 р.
Джерело: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_021
- ▶ Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації. ООН, 21.12.1965 р.
Джерело: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_105

- ▶ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. ООН, 16.12.1966 р.
Джерело: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_043
- ▶ Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. ООН, 16.12.1966 р.
Джерело: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_042
- ▶ Принципи медичної етики. Генеральна Асамблея ООН. Резолюція 37/194, 18.12.1982 р.
Джерело: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_285&test=Mfu3YyoCABYkc/
- ▶ Про медичну допомогу та допомоги у випадку хвороби. Конвенція МОП від 04.06.1969 р. № 130
Джерело: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=993_184
- ▶ Declaration on Race and Racial Prejudice (Декларация о расе и расовых предрассудках. ООН, 27.11.1978 г.)
Джерело: www.ohchr.org/english/law/race.htm
Джерело: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_906
- ▶ World Conference against Racism, 2001 – Durban Declaration and Programme of Action (Всемирная конференция против расизма, 2001 – Дурбанская декларация и программа действий).
Джерело: www.unhchr.ch/html/racism/02-documents-cnt.html
Джерело: <http://www.un.org/russian/conferen/racism/2002decl.htm>
<http://www.un.org/russian/conferen/racism/program.html>
- ▶ Jakarta Declaration on Leading Health Promotion into the 21st Century (WHO) ((Джакартська декларація про провідну роль зміцнення здоров'я у XXI ст.) ВООЗ).
Джерело: www.who.int/hpr/NPH/docs/jakarta_declaration_en.pdf
- ▶ Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities (Декларация про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин. ООН, 18.12.1992 р.)
Джерело: www.ohchr.org/english/law/minorities.htm
Джерело: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_318&passid=4/UMfPEGznhhOvT.ZiCm8A4KHI4lQs80msh8Ie6
- ▶ Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discrimination Based on Religion or Belief (Декларация о ликвидации всех форм нетерпимости и дискриминации на основе религии или убеждений. ООН, 25.11.1981 г.)
Джерело: www.unhchr.ch/html/menu3/b/d_intole.htm
Джерело: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_284

- ▶ Про захист та інтеграцію корінного та іншого населення, яке веде племінний та напівплемінний спосіб життя, у незалежних країнах. Конвенція МОП № 107, 26.06.1957 р.
Джерело: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
- ▶ Про корінні народи, які ведуть племінний спосіб життя у незалежних країнах. Конвенція МОП: 26.06.1989.
Джерело: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
- ▶ Комітет з економічних, соціальних і культурних прав. Зауваження загального порядку 14. Право на найвищий можливий рівень здоров'я (2000).
Джерело: <http://www1.umn.edu/humanrts/russian/gencomm/Rescgencom14.html>
- ▶ Комітет з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок. Загальна рекомендація 24. Жінка та здоров'я.
Джерело: www.un.org/russian/document/convents/cedaw_handbook/ch6.html
- ▶ Неделимость и взаимозависимость экономических, социальных, культурный, гражданских и политических прав. Резолюция 41/117 Генеральной Ассамблеи ООН, 04.12.1986 г.
Джерело: <http://www.cidct.org.ua/uk/laws/10.html>
- ▶ Каирская декларация о правах человека в исламе. Документ A/45/421 Генеральной Ассамблеи ООН, Каир, 05.08.1990 г.
Джерело: <http://www.cidct.org.ua/iik/laws/6.html>
- ▶ Конвенція про запобігання злочину геноциду і покарання за нього. Генеральна Асамблея ООН, 09.12.1948 р.
Джерело: <http://www.president.gov.ua/contentVunJ2.html>

Міжнародні стандарти: регіональні

Документи Європейського Союзу

- ▶ European Commission Racial Equality Directive (Директива Европейской комиссии о расовом равенстве от 29 июня 2000 г.)
Джерело: ec.europa.eu/employment_social/fundamental_rights/pdf/legisln/2000_43_en.pdf; <http://www.errc.org/cikk.php?cikk=2359>
- ▶ European Commission Employment Framework Directive (Директива Европейской комиссии о равенстве в сфере занятости от 27 ноября 2000 г.)
Джерело: ec.europa.eu/employment_social/fundamental_rights/pdf/legisln/2000_78_en.pdf; http://eihr.ee/texts/Inimoiguste_et-ru2.doc

- ▶ The Charter of Fundamental Rights of the European Union (Хартия основных прав Европейского Союза (2000))
Джерело: www.europarl.europa.eu/charter/default_en.htm;
<http://www.lawmix.ru/abro.php?id=4103>
- ▶ Європейська конвенція по возмещению ущерба жертвам насильственных преступлений (ETS N 116). Страсбург, 24 ноября 1983г.
Джерело: <http://www.cidct.org.ua/uk/laws /14.html>

Пакти та рекомендації Ради Європи

- ▶ Council of Europe's treaties (Договора Совета Европы)
Джерело: conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeTraites.asp?CM=8&CL=ENG;
<http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/>
- ▶ Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, Рада Європи, 04.11.1950 р.)
Джерело: conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/005.htm;
http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_004
- ▶ European Charter for Regional or Minority Languages (Європейська хартія регіональних мов або мов меншин, Рада Європи, 05.11.1992 р.)
Джерело: conventions.coe.int/Treaty/Commun/QueVoulezVous.asp?NT=148&CL=ENG
Джерело: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
- ▶ European Social Charter and Revised Social Charter (Європейська соціальна хартія, Рада Європи, 03.05.1996 р. № ETS № 163)
Джерело: conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/163.htm;
http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_062
- ▶ Framework Convention for the Protection of National Minorities (Рамкова конвенція про захист національних меншин, Рада Європи, 01.02.1995 р.)
Джерело: conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/157.htm;
http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_055
- ▶ Oviedo Convention on Human Rights and Biomedicine (Convention for the protection of Human Rights and dignity of the human being with regard to the application of biology and medicine) (Конвенція про захист прав та гідності людини у зв'язку з використанням досягнень біології та медицини: Конвенція про права людини та біомедицину, Рада Європи, Ов'єдо, 04.04.1997 р.)
Джерело: www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/bioethics/Texts_and_documents/1Treaties_COE.asp; <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1014.5620.0>

- ▶ Recommendation (2006)10 of the Committee of Ministers to member states on better access to health care for Roma and Travellers in Europe (Рекомендації Комітету міністрів для держав-учасниць щодо кращого доступу емігрантів до медичного обслуговування в Європі, 2006).
Джерело: [www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/recommendations/CMRec\(2006\)10accesshealth_en.asp](http://www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/recommendations/CMRec(2006)10accesshealth_en.asp)
- ▶ Recommendation (2001)17 on improving the economic and employment situation of Roma/Gypsies and Travellers in Europe (Об улучшении материального состояния и занятости цыган и эмигрантов в Европе): Рекомендация (2001)17.
Джерело: www.coe.int/T/DG3/RomaTravellers/documentation/recommendations/recemployment200117_en.asp
Джерело: http://www.echr-base.ru/rec2001_17.jsp
- ▶ Recommendation (2000)4 of the Committee of Ministers to member states on the education of Roma/Gypsy children in Europe (Рекомендації Комітету міністрів для держав-членів щодо освіти ромських дітей в Європі, 2000).
Джерело: www.coe.int/T/DG3/RomaTravellers/documentation/recommendations/reeducation20004_en.asp
- ▶ Decade of Roma Inclusion (2005–2015) and the National Action Plans for Health (Десятиліття інтеграції ромів і національний план дій охорони здоров'я, 2005–2015).
Джерело: www.romadecade.com
- ▶ Guiding Principles for Improving the Situation of Roma in Candidate Countries (1999) (Керівні принципи щодо покращення становища ромів у країнах-кандидатах (1999)).
Джерело: www.coe.int/t/dg3/romatravellers/documentation/recommendations/MiscCOCENguidelineseu_en.asp
- ▶ Millennium Development Goals (Цели развития тысячелетия ООН (2000))
Джерело: www.un.org/millenniumgoals/
Джерело: http://www.gender.cawater-info.net/what_is/mdg.htm
- ▶ Recommendation (2005)4 of the Committee of Ministers to member states on improving the housing conditions of Roma and Travellers in Europe (Рекомендация (2005)4 Комитета министров Совета Европы “Об улучшении жилищных условий цыган и других кочующих народов в Европе”).
Джерело: www.coe.int/T/DG3/RomaTravellers/documentation/recommendations/rehousing20054_en.asp
Джерело: <http://www.lawmix.ru/abro.php?id=6552>

- ▶ Директива Ради Європи 2000/78/ЄС, в соответствии с которой устанавливаются общие рамки в отношении равного обращения при получении работы и доступе к профессии, 27.10.2000 г.
Джерело: http://eihr.ee/texts/Inimoiguste_et-ru2.doc
- ▶ Європейська конвенція про здійснення прав дітей. Страсбург, 25.01.1996 р.
Джерело: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_135
- ▶ Європейський кодекс соціального забезпечення. Рада Європи. Страсбург, 16.04.1964 р. Переглянутий (ETS № 139). Рим, 06.11.1990 р.
Джерело: <http://www.uazakon.com/document/tpart17/isx17297.htm>
- ▶ Правила здійснення нагляду відповідно до ст. 24-26 Рамкової конвенції про захист національних меншин. Резолюція Комітету міністрів Ради Європи № R(97)10, 17.09.1997 р.
Джерело: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_671
- ▶ Про захист прав національних меншин. Рекомендація Парламентської Асамблеї Ради Європи. Рада Європи, 31.01.1995 р. № 1255
Джерело: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_134
- ▶ Декларація про політику в галузі забезпечення прав пацієнтів в Європі. Прийнята Європейською нарадою з прав пацієнта. Амстердам, Нідерланди, березень 1994 р.
Джерело: www.medsoc.ru/info/zakon/file/declaraciya.doc

Документи СНД

- ▶ Конвенція про забезпечення прав осіб, які належать до національних меншин. СНД, 21.10.1994 р.
Джерело: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=997_050
- ▶ Алма-Атинская декларация. Принята на Международной конференции по первичной медико-санитарной помощи. Алма-Ата, СССР, 6-12.09.1978 г.
Джерело: <http://www.euro.who.int/AboutWHO/Policy/>
- ▶ Протокол до Угоди з питань, пов'язаних з відновленням прав депортованих осіб, національних меншин і народів від 09.10.1992 р. СНД, 30.05.2003 р.
Джерело: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/>
- ▶ Рішення про Угоду з питань, пов'язаних із відновленням прав депортованих осіб, національних меншин і народів: СНД, Білорусь, Вірменія, Казахстан, Киргизстан, Російська Федерація, Таджикистан, Україна, міжнародний документ від 17.05.1996 р.
Джерело: Зібрання чинних міжнародних договорів України. – 2006. – № 6. – Кн. 1. – С. 514. – Ст. 1412.

Міжнародні стандарти: міжнародні медичні організації

- ▶ Європейська хартія прав пацієнтів. Активна громадська мережа у співпраці з громадськими організаціями з 12 різних країн ЄС. Рим, листопад 2002 р.
- ▶ Лісабонська декларація про права пацієнта. Всесвітня медична асоціація. Лісабон, Португалія, вересень/жовтень 1981 р.
Джерело: http://www.itpcru.org/new_project/lissdecl
- ▶ Міжнародний кодекс медичної етики. Всесвітня медична асоціація. Лондон, Англія, жовтень 1940 р.
Джерело: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=990_002
- ▶ Гельсінська декларація. Рекомендації для лікарів, які проводять біологічні обстеження людини. Всесвітня медична асоціація. Гельсінкі, Фінляндія, червень 1964 р. Внесені правки — Токіо, Японія, жовтень 1975 р.; Венеція, Італія, жовтень 1983 р.; Гонконг, вересень, 1989 р.
Джерело: Права людини в системі взаємовідносин “лікар-пацієнт” у відкритому суспільстві. — К.: Медицина України, 2000.
- ▶ Дванадцять принципів надання медичної допомоги в будь-якій системі охорони здоров'я. Всесвітня медична асоціація. Нью-Йорк, США, жовтень 1963 р., доповнені — Венеція, Італія, жовтень 1983 р.
Джерело: http://www.holimed.lviv.ua/tw_principis.html
- ▶ Положення про захист прав і конфіденційність пацієнта. Всесвітня медична асоціація. Будапешт, Угорщина, жовтень 1993 р.
Джерело: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=990_056
- ▶ Положення про медичну етику в умовах лиха. Всесвітня медична асоціація. Стокгольм, Швеція, 1994 р.
Джерело: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_328
- ▶ Положення щодо доступності медичної допомоги. Всесвітня медична асоціація. Відень, Австрія, 1 вересня 1988 р.
Джерело: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=990_030
- ▶ Резолюція про права людини. Всесвітня медична асоціація. Ранчо Міраж, Каліфорнія, США, жовтень 1990 р. Внесені поправки — Будапешт, Угорщина, жовтень 1993 р.; Стокгольм, Швеція, вересень 1994 р.
Джерело: Права людини в системі взаємовідносин “лікар-пацієнт” у відкритому суспільстві. — К.: Медицина України, 2000.
- ▶ Резолюція про прихильність принципам етичних стандартів ВМА. Всесвітня медична асоціація. Стокгольм, Швеція, вересень 1994 р.
Джерело: Права людини в системі взаємовідносин “лікар-пацієнт” у відкритому суспільстві. — К.: Медицина України, 2000.

- ▶ Рекомендації щодо охорони здоров'я в сільській місцевості. Всесвітня медична асоціація. Гельсінкі, Фінляндія, червень 1964 р., внесені поправки – Венеція. Італія, жовтень 1983 р.
Джерело: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=990_006
- ▶ Токійська декларація. Основні лікарські принципи відносно катувань і інших видів жорстокого, нелюдського або такого, що принижує, поводження чи покарання при затриманні й ув'язненні. Всесвітня медична асоціація. Токіо, Японія, 1975 р.
Джерело: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=990_011

Національне законодавство

- ▶ Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – ст. 141
- ▶ Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III // Офіційний вісник України. – 2001. – № 21. – Ст. 1.
- ▶ Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 2341-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40-44. – Ст. 356.
- ▶ Основи законодавства України про культуру: Закон України від 14.02.1992 № 2117-XII // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
- ▶ Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 05.10.2000 р. № 2017-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 48. – Ст. 409.
- ▶ Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24.02.1994 р. № 4004-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994.- № 27. – Ст. 218.
- ▶ Про національні меншини в Україні: Закон України від 25.06. 1992 № 2494-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 36. – Ст. 529.
- ▶ Про державну підтримку газет, що видаються мовами національних меншин: Постанова Верховної Ради України від 06.02.2003 р. № 528-IV // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=528-15>
- ▶ Про рекомендації парламентських слухань “Проблеми законодавчого врегулювання та реалізації державної політики щодо забезпечення прав кримськотатарського народу та національних меншин, які були депортовані і добровільно повертаються в Україну: Постанова Верховної Ради України від 20.04.2000 № 1660-III // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1660-14>.

- ▶ Про затвердження Порядку надання медичної допомоги іноземцям та особам без громадянства, які тимчасово перебувають на території України: Кабінет Міністрів України, Постанова від 28.01.1997 р. № 79 // Офіційний вісник України. – 1997. – № 5. – Ст. 147.
- ▶ Про затвердження Переліку видів захворювань і станів іноземних громадян, що потребують екстреної медичної допомоги: Наказ МОЗ України від 16.07.1997 р. № 225 // Офіційний вісник України. – 1997. – № 49. – Ст. 70.
- ▶ Про затвердження Типового положення про культурно-освітній центр національних меншин України: Наказ Міністерства освіти і науки України, Державний комітет України у справах національностей та міграції від 06.10.2004 р. № 778/49 // <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z1352-04>
- ▶ Щодо використання регіональних мов або мов меншин при складанні фінансових документів: Лист Національного банку України від 05.11.2003 р. № 18-209/3959-8111.
- ▶ Угода між Державним комітетом України у справах національностей та міграції і Департаментом з регіональних проблем та національних меншин при Уряді Литовської Республіки про співробітництво з питань національних відносин: Держкомнацміграції України, Литва, міжнародний документ від 25.02.1997 р. // <http://zakon1.rada.gov.ua>
- ▶ Угода між Україною та Республікою Білорусь про співробітництво у забезпеченні прав осіб, які належать до національних меншин: Україна, Білорусь, міжнародний документ від 23.07.1999 р. // <http://zakon1.rada.gov.ua>
- ▶ Угода між Урядом України і Урядом Федеративної Республіки Німеччина про співробітництво у справах депортованих осіб німецької національності та взаємне забезпечення прав національних меншин: Україна, Німеччина, міжнародний документ від 10.06.1993 р. // <http://zakon1.rada.gov.ua>
- ▶ Угода про принципи співробітництва між Україною та Республікою Польща по забезпеченню прав національних меншин: Україна, Польща, від 01.02.1994 р. // <http://zakon1.rada.gov.ua>
- ▶ Угода про принципи співробітництва між Україною та Республікою Узбекистан в забезпеченні прав національних меншин: Україна, Узбекистан, від 20 лютого 1993 р. // <http://zakon1.rada.gov.ua>

Керівні принципи та тлумачення

- ▶ Маастрихські керівні принципи, що стосуються порушень економічних, соціальних і культурних прав, 22-26.01.1997 р.
Джерело: <http://www1.umn.edu/humanrts/instree/RMaastrichtguidelines.html>
- ▶ Ословські рекомендації щодо мовних прав національних меншин і пояснювальна записка. Фонд міжетнічних відносин, 1998 // http://www.osce.org/documents/hcnm/1998/02/2699_uk.pdf

Книжкові видання

Загальна тематика

- ▶ Hills, LeGrand and Piachaud. Understanding Social Exclusion. Oxford: Oxford University Press, 2002.
- ▶ Азаров А.В. Обеспечение и защита прав граждан при оказании медицинской помощи. – М.: ГЭОТАР-Медиа, 2007. – 192 с.
- ▶ Алмаші І. М. Реалізація прав національних меншин в Україні: дис... канд. юрид. наук: 12.00.02 / НАН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 2006. // <http://www.lib.ua-ru.net/api/search/?query=%EF%F0%E0%E2%E0+%EC%E5%ED%F8%E8%ED>
- ▶ Культурный обмен и формирование толерантности в многоэтничном гражданском обществе. Материалы семинара 17 июня 2003 г., г. Севастополь / Под ред. Т.А. Сенюшкиной, С.М. Панина – Симферополь, 2003. – 132 с.
- ▶ Идентичность и толерантность в многоэтничном гражданском обществе. Материалы III международного семинара. 11-14 мая 2004 г., г. Алушта / Под ред. Т.А. Сенюшкиной. – Симферополь, 2004 г. – 272 с. Identity and tolerance in interethnic civil society. Selected papers of the III international seminar. May, 11-14, 2004. Alushta, Ukraine / Editors. Kjartan Selnes, Tatiana Senyushkina. – Oslo, 2004. – 4150 p.
- ▶ Лопатенков Г.Я. Права пациента: Практические рекомендации. – СПб.: БХВ-Петербург, 2005. – 160 с.
- ▶ Луцишин Г.І. Національні меншини у політичному житті України: Автореф. дис. канд. політ, наук. 23.00.02. / Львів, нац. ун-т ім. І.Франка. – Львів, 2002. – 20 с.
- ▶ Материалы I Всероссийской научно-практической конференции с медицинского права “Актуальные проблемы правового регулирования медицинской деятельности” (Москва, 16 мая 2003 г.) / Под общ. ред. С.Г. Стеценко. – М.: Юрист, 2003.

- ▶ Матеріали IV Всеукраїнської (III Міжнародної) науково-практичної конференції з медичного права. Львів, 22-24 квітня 2010 р. / Упоряд. І.Я. Сенюта, Х.Я. Терешко. – Львів: Видавництво ЛОБФ “Медицина і право”, 2010.
- ▶ Матеріали III Всеукраїнської (II Міжнародної) науково-практичної конференції з медичного права. Львів, 23-24 квітня 2009 р. / Упоряд. І.Я. Сенюта, Х.Я. Терешко. – Львів: Видавництво ЛОБФ “Медицина і право”, 2009.
- ▶ Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції з медичного права. Львів, 17-18 квітня 2008 р. / Упоряд. І.Я. Сенюта, Х.Я. Терешко – Львів: Видавництво ЛОБФ “Медицина і право”, 2008.
- ▶ Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції з медичного права. Львів, 19-20 квітня 2007 р. / Упоряд. І.Я. Сенюта, Х.Я. Терешко. – Львів: Видавництво ЛОБФ “Медицина і право”, 2007.
- ▶ Мицик В. В. Міжнародно-правові засади й інституційні механізми захисту прав національних меншин: Дис... д-ра юрид. наук: 12.00.11 / Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2005. // <http://www.lib.ua-ru.net/api/search/>
- ▶ Міжнаціональні відносини і національні меншини України: Стан, перспективи / Упоряд. Р.Чілачава, Т.Пилипенко; За ред. Р.Чілачави. – К.: Голов, спеціалізована ред. л-ри мовами нац. меншин України, 2004. – 382 с.
- ▶ Муцький П. П. Концептуальні підходи та політико-правові засади забезпечення індивідуальних і колективних прав національних меншин: Дис... канд. політ. наук: 23.00.05 / НАН України; Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. – К., 2006. – 218 арк. – Бібліогр.: арк. 184-218. // <http://www.lib.ua-ru.net/api/search/>
- ▶ Назаревич А. Національні меншини країн Європейського Союзу в контексті інтеграційних процесів / Назаревич А., Трохимчук С.; Наук. ред. М.Мальський; Львів, нац. ун-т ім. І. Франка. Ф-т міжнар. відносин. – Львів, 2002. – 112 с.
- ▶ Національні меншини України у ХХ столітті: політико-правовий аспект Панчук М., Войналович В., Галенко О. та ін; Ін-т політ. і етнонац. досліджень НАН України. – К., 2000. – 357 с.
- ▶ Организационные технологии обеспечения прав пациента / Под ред. О.П. Щепина. – М.: НИИ СГЭ и УЗ им. Н.А. Семашко, 2002. – 88 с.

- ▶ Права людини в Україні-2006. Доповідь правозахисних організацій / За ред. Є. Захарова, І. Рапп, В. Яворського. Українська Гельсінська спілка з прав людини, Харківська правозахисна група. — Харків: Права людини, 2007. — 528 с.
- ▶ Рафальський О.О. Національні меншини України у ХІХ столітті: Історіогр. нарис / Ін-т політ. і етнонац. досліджень НАН України. — К., 2000. — 445 с.
- ▶ Сергеев Ю.Д. Медицинское право: Учебный комплекс: В 3 т. — М.: ГЭОТАР-Медиа, 2008. — 784 с.
- ▶ Стадніченко О. І. Проблема забезпечення прав національних меншин у міждержавних відносинах України і Російської Федерації: Дис. канд. політ. наук: 23.00.04 / Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 2003 // <http://www.lib.ua-ru.net/api/search/>

Роми

- ▶ Crowe, D., J. Kolsti (eds) *The Gypsies of Eastern Europe*. ME Sharpe INC., 1991.
- ▶ Crowe, D. M. *A History of the Gypsies of Eastern Europe and Russia*. New York: St. Martin's Griffin, 1996.
- ▶ Finnish National Board of Education. *The Roma and Health Services: A Guide for Healthcare Professionals*. Helsinki: National Board of Education, 2000.
- ▶ Liegeois, J-P. and N. Gheorghe. *Roma/Gypsies: A European Minority*. London: Minority Rights Group, 1995.
- ▶ Majtényi, B. and B. Vizi (eds). *A Minority in Europe: Selected International Documents regarding the Roma*. Budapest, Gondolat-RIENM, 2006.
- ▶ McDonald, C., Mészáros, A. and Cs. Fényes. *The Roma Education Resource Book*. Open Society Institute, 2001.
- ▶ Stewart, M. *The Time of the Gypsies: Studies in the Ethnographic Imagination*. Boulder, Colorado: Westview Press, 1997.
- ▶ Zamfir, C. and M. Preda (eds) *Roma in Romania*. Bucharest; Expert Publishing House, 2002.
- ▶ Zoon, I. *On the Margins: Roma and Public Services in Romania, Bulgaria, and Macedonia*. Open Society Institute, 2001.
- ▶ Деметер Н., Бессонов Н., Кутенков В. История цыган: новый взгляд. — Воронеж: Российская академия наук, 2000.

- ▶ Калинин В. Загадка балтийских цыган. Очерки истории, культуры и социального развития балтийских цыган. — Минск: Логвинов, 2005.

Сан

- ▶ Anaya, J. *Indigenous Peoples in International Law*, Oxford University Press, 1996.
- ▶ Hohmann, T. *San and the State: An Introduction in San and the State. Contesting land, development identity and representation*. Rüdiger Köppe Verlag Köln (ASCL 33846), 2003.
- ▶ Lee, Richard F. *The Kung San: Men, Women and Work in a Foraging Society*, Cambridge University Press, Cambridge, 1979.
- ▶ Leffers, Arno. *Gemsbok Bean and Kalahari Truffle: Traditional Plant Use by Ju/'hoansi in North-Eastern Namibia*, Gamsberg Macmillan, Windhoek, 2003.
- ▶ Malan, J.S. *The Peoples of Namibia*. Rhino Publishers, 1995.
- ▶ Marshall, L. *The !Kung of Nyae Nyae*. Harvard University Press, Cambridge Mass., 1976.
- ▶ McNeil, Kent. *Common Law Aboriginal Title*. Oxford University Press 1989.
- ▶ Mendelsohn, John. *Selma el Obeid and Carole Roberts, A Profile of North Central Namibia*. Gamsberg Macmillan, Windhoek, 2000.
- ▶ Mendelsohn, John and el Obeid, Selma. *The Communal Lands in Eastern Namibia*. Namibian Nature Foundation Windhoek, 2002.
- ▶ Mendelsohn, John et al. *Atlas of Namibia*. David Philip, Cape Town, 2002.
- ▶ Shostak, M. *Nisa: the Life and Words of a !Kung Woman*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1981.
- ▶ Widlock, Thomas. *Living on Mangetti: Bushman Autonomy and Namibian Independence*. Oxford University Press, 1999.

Статті, доповіді й інші документи

Загальна тематика

- ▶ European Commission Directorate General of Employment and Social Affairs. *Equality and non-discrimination in an Enlarged European Union*. Green Paper. Brussels, 2005.
Source: europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l14157.htm
- ▶ European Commission. *Joint Report by the Commission and the Council on Social Exclusion*. Brussels, 2004.

- ▶ Institute of Medicine of the National Academies. *Unequal Treatment: Confronting Racial and Ethnic Disparities in Health Care*. Washington DC, 2001.
Source: www.iom.edu/?id=4475&redirect=0
- ▶ Whitehead, Margaret *The concepts and principles of equity and health*. WHO/EURO, Copenhagen, 1991.
- ▶ Ескендер І. За для захисту прав нацменшин // Громадський простір. – 2009 //
<http://www.civicua.org/news/view.html?q=1211231>
- ▶ Захист прав національних меншин України в роки незалежності // <http://bibl.kma.mk.ua/pdf/metodser/87/68.pdf>
- ▶ Звіт про результати експертного обговорення на тему “Дискримінація як проблема меншин: причини та шляхи протидії” // www.icps.kiev.ua/files/articles/40/5/Roma_discussion1.doc
- ▶ Избранные главы доклада Международной хельсинкской федерации “Права человека в регионе ОБСЕ: Европа, Центральная Азия и Северная Америка” 2007 год (события 2006 г.) // http://www.ihf-hr.org/viewbinary/viewdocument.php?doc_id=7481
- ▶ Магльона О. Громадські ініціативи підвищують якість життя національних меншин // <http://www.civicua.org/news/view.html?q=1129319>
- ▶ Мигович І. Дискримінації нема, бо її не помічають // <http://www.viche.info/journal/143/>
- ▶ Олексевич М. Найбільше в Україні порушують права дітей афганської, в'єтнамської та азербайджанської національностей // Суспільство // <http://www.golosua.com/suspilstvo/2009/12/10/najbilshe-v-ukrayini-porushuyut-prava-ditej-afgans/>
- ▶ Попеску І.В. Права національних меншин у чинному законодавстві та в міжнародних зобов'язаннях України // http://www.niurr.gov.ua/ru/conference/kniga_conf/popescu.htm
- ▶ Права національних меншин – в центрі уваги європейських омбудсменів // <http://helsinki.org.ua/index.php?id=1068917524>
- ▶ Присташ Я. Зустріч меншин з омбудсменом // Наше слово. – 2009. – № 14 // <http://nslowo.pl/content/view/392/94/>

- ▶ Руденко А.П. Дослідження про дотримання прав людини та основних свобод, гарантованих Конституцією України, в Кривбасі, визначення їх причин та можливих наслідків для країни // <http://www.khpg.org/index.php?id=1158655808>
- ▶ Семинар по вопросу о сборе и обработке данных о коренных народах. Нью-Йорк, 19-21 января 2004. Понятие “Коренные народы”. Обзорный документ, подготовленный Секретариатом Постоянного форума по вопросам коренных народов // <http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/pfii/Datacoll%20background%20Russian.htm>
- ▶ Степнова Л. Співробітництво України і Білорусі в забезпеченні прав національних меншин буде конкретнішим // <http://www.belarus.mfa.gov.ua/belarus/ua/publication/content/18652.htm>
- ▶ Кулик В. Освіта для меншин: ідентичність плюс інтеграція // Дзеркало тижня. – 2008. – № 31 (710)
- ▶ Сенюшкіна Т. Державна політика країн Європи у сфері захисту прав національних меншин // Ученые записки Таврического национального университета. – № 17 (56). – 2001.
- ▶ Сенюшкіна Т.А. Управление местными сообществами в Крыму // Местное управление многоэтничными сообществами в странах СНГ/ Под ред. В.Тишкова, Е.Филипповой. – М.: ОАО “Авиаиздат”. – 2001. – С. 355-385.
- ▶ Сенюшкіна Т. Автономія як форма державного регулювання міжнаціональних відносин // Держава та регіони. – 2001. – № 2. Серія: Державне управління. – С. 138-142.
- ▶ Сенюшкіна Т. Державне регулювання захисту прав національних меншин у європейських країнах // Вісник Української Академії державного управління при Президентіві України. – 2002. – № 2. – С. 313-320.
- ▶ Сенюшкіна Т. Автономія як засіб державного регулювання захисту прав національних меншин // Вісник Української Академії державного управління при Президентіві У країни. – 2002. – № 3. – С. 262-276.
- ▶ Сенюшкіна Т. Роль соціально-психологічного фактора у етнічних конфліктах // Вісник української Академії державного управління при Президентіві України. – 2002. – № 4. – С. 270-276.
- ▶ Сенюшкіна Т. Соціально-психологічні детермінанти розвитку етнічних конфліктів // Збірник наукових праць Української Академії державного управління при Призедентові України. – 2002. – Випуск 2. – С. 460-476.

- ▶ Збірник наукових праць Української Академії державного управління при Президентові України. – 2002. – Вип. 2. – С. 460-467.
- ▶ Сенюшкіна Т. Права національних меншин та етнічні конфлікти // Вісник Української Академії державного управління при Президентові України. – 2003. – № 1. – С. 376-382.
- ▶ Сенюшкіна Т. До питання про право на національне самовизначення // Вісник Української Академії державного управління при Президентові України. – 2003. – № 2. – С. 358-363.
- ▶ Сенюшкіна Т. Державна політика країн Європи у сфері захисту прав національних меншин // Ученые Записки Таврического Национального Университета им. В.И. Вернадского. – Т. 14. (53) – 2001. – № 1. – Серия “Политические науки”. – С. 68-75.
- ▶ Сенюшкина Т. Етнодемографічний фактор і проблеми молодих сімей в Криму // Статистика. – 2002. – № 3.
- ▶ Senyushkina T. Turbulent Past Complicates Crimea’s Minority Relations // Local Governance and Minority Empowerment in the CIS. – First edition / Ed. V. Tishkov, E.Filippova. – Open Society Institute. Local Government and Public Service Reform Initiative. – Budapest, 2002. – 332 p. – P. 207-234. http://eawam.ru/pub/Pubs/MultiEthnicEnglish/LGI_Senyushkina.htm
- ▶ Senyushkina T. National Minorities Rights and Ethnic Conflicts / European Culture in a Changing World: Between Nationalism and Globalism. Proceedings of the 8-th International Conference of ISSEI (International Society for the Study of European Ideas). 22-R July 2002, Aberystwyth / Ed. Meyer-Dinkgrafe, Danie (CD ROM).
- ▶ Сенюшкина Т.А., Велешко Е.Н. Противостояние между крымскими татарами и местными органами власти // Бюлетень сети этнологического мониторинга раннего предупреждения конфликтов / Ред. В.А.Тишков, Е.И.Филлипова. Институт этнологии и антропологии РАН. – 2002. – № 45 (сентябрь-октябрь) – С. 93-95.
- ▶ Сенюшкіна Т. Релігійні права національних меншин і проблеми державно-церковних відносин у багатоконфесійному суспільстві // Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАНУ. – 2002 / Сер. “Політологія і етнологія”. – Вип. 22. – С. 164-173.
- ▶ Сенюшкина Т.А. Критерии эффективности государственного управления в многоэтничном регионе // Эффективность государственного управления: теория и практика. (Сборник тезисов докладов участников научно-практической конференции 27 марта 2003 г. – Севастополь, 2003. – С. 23-26.

- ▶ Тимофеев С. Актуальні проблеми надання прав національним меншинам в Україні // Теоретичні та прикладні питання державотворення. on-line збірка наукових праць ОРІДУ НАДУ при Президентіві України. Вип. 2 // <http://www.library.oridu.odessa.ua/>
- ▶ Тищенко Ю. Шляхи гармонізації колективних та індивідуальних прав у процесі реалізації етнонаціональної політики // <http://www.niss.gov.ua/Monitor/june2009/10.htm>

Роми

- ▶ Antic. *Roma and the Right to Health Care in Serbia*. Minority Rights Center, Belgrade, 2005.
- ▶ Bodewig, C. and A. Sethi. *Poverty, Social Exclusion and Ethnicity in Serbia and Montenegro: The Case of the Roma*. World Bank, 2005.
- ▶ Council of Europe. *Breaking the Barriers: Romani Women and Access to Public Health Care*. Office for Official Publications of European Communities: Luxembourg, 2003.
- ▶ Delphio Consulting. *Cigányok Magyarországon - szociális-gazdasági helyzet, egészségügyi állapot, szociális és egészségügyi szolgáltatásokhoz való hozzáférés*. (Roma in Hungary: Social-economic condition, health status and access to health services) Budapest 2004.
Source: www.delphoi.hu/download-pdf/roma-szoc-eu.pdf
- ▶ European Centre for Minority Issues. *Roma on Integration: Analysis and Recommendations*. ECMI Monograph No. 3, 2005.
- ▶ European Centre on Health and Societies in Transition, LSHTM & Department of Social Medicine and Health Care, Masaryk University. *Health Needs of the Roma Populations in the Czech and Slovak Republics: a Literature Review*. World Bank.
Source: www.lshtm.ac.uk/ecohost/roma.pdf
- ▶ European Commission against Racism and Intolerance. *Third Report on Bulgaria. Situation of the Roma Community in Bulgaria*. Strasbourg, 2003.
Source: www.macedonianhr.org.au/ECRI_Bulgaria_Report3.pdf
- ▶ European Commission, Directorate General for Employment and Social Affairs. *The Situation for Roma in an Enlarged European Union*. Brussels, 2005.
- ▶ European Roma Rights Centre. *Ambulance not on the way: the Disgrace of Health Care for Roma in Europe*. Open Society Institute, 2006.

- ▶ Fundacion Secretariado General Gitano y Ministerio de Sanidad y Consumo. *Health and the Roma Community: Analysis of Action Proposals*. Ministry of Health and Consumer Affairs, Madrid, 2005.
Source: www.msc.es/profesionales/saludPublica/prevPromocion/promocion/desigualdadSalud/docs/Health_and_the_Roma_Community.pdf
- ▶ Kostadinova, G. *Substantive Equality, Positive Action and Roma Rights in the European Union*. Minority Rights Group International, London, 2006.
Source: www.minorityrights.org/admin/Download/pdf/MRG_RomaBriefing2006.pdf
- ▶ Open Society Institute Public Health Program. *Mediating Romani Health: Policy and Program Opportunities*. Open Society Institute, 2005.
- ▶ Resource Center for Roma Communities and Open Society Institute EU Monitoring and Advocacy Program and Roma Participation Program. *Monitoring the Local implementation for the Government Strategy for the Improvement of the Condition of Roma*. Open Society Institute, 2004.
- ▶ Ringold, D., Orenstein, MA, and E. Wilkens. *Roma in an Expanding Europe: Breaking the Poverty Cycle*. Washington DC: World Bank, 2006.
- ▶ Rorke, B. and A. Wilkens (eds). *Roma Inclusion: Lessons Learned from OSI's Roma Programming*. Open Society Institute, 2006.
- ▶ Schaaf, M. *Confronting a Hidden Disease: TB in Roma Communities*. Open Society Institute, 2007.
- ▶ Surdu, L. and M. Surdu. *Broadening the Agenda: The Status of Romani Women in Romania*. Open Society Institute, 2006.
- ▶ UNDP-Romanian Country Office. *Social Assessment of Roma and HIV/AIDS in Central East Europe*. Bucharest, 2003.
- ▶ UNICEF. *Breaking the Cycle of Exclusion: Roma Children in South East Europe*. Belgrade, February 2007.
Source: www.unicef.org/ceecis/070305-Subregional_Study_Roma_Children.pdf
- ▶ United Nations Development Program. *Avoiding the Dependency Trap: the Roma Human Development Report*. 2003.
Source: www.romanothan.ro/engleza/reports/docs/Avoiding%20the%20Dependency%20Trap.pdf
- ▶ Кізка В. Ізгої в цивілізованому суспільстві, або трагедія ямпільських циган
<http://www.korespondent.boom.ru/1.7.26.htm>

- ▶ Слободян Н. Цигани провели з'їзд
<http://gazeta.ua/index.php?id=108825eid=107>
- ▶ Українські цигани протестують проти дискримінації
<http://www.newsru.ua/ukraine/01dec2009/romales.html>

Сан

- ▶ Becker, H. The Least Sexist Society? Perspectives on Gender, Change and Violence among southern African San. *Journal of Southern African Studies* 29(1): 5-23, 2003.
- ▶ Bennett, T.W. and Powell, C.H. Aboriginal Title in South Africa Revisited, *South African Journal of Human Rights*, Vol. 15, p. 449, 1999.
- ▶ Bishop, Kristyna. Squatters in their Own Land: San Territoriality in Western Botswana, *Comparative and International Law Journal of Southern Africa*, Vol. 31, pp. 96-97, 1998.
- ▶ Boden, Gertrud. Caught in the Middle: Impacts of State Decisions and Armed Conflicts on Khwe Economy and Society in West Caprivi between 1998 and 2002, in Thekla Hohmann, *San and the State: Contesting Land, Development, Identity and Representation*, Rudiger Koppe Verlag, Kцln, pp. 161-204, at 171-175, 2003.
- ▶ Brenzinger, Matthias. Moving to Survive: Kxoe Communities in Arid Lands, Working Paper No. 2, Khoisan Forum, University of Cologne, Germany, 1997.
- ▶ Chan, T.M. The Richtersveld Challenge: South African Finally Adopts Aboriginal Title, in Robert Hitchcock and Diana Vinding, *Indigenous Peoples' Rights in Southern Africa*, International Work Group for Indigenous Affairs, Copenhagen, pp. 114-133, at 121, 2004.
- ▶ Communal Land Holders: Resolving the Inconsistency Between Article 16, Article 100 and Schedule 5", *South African Journal on Human Rights*, Vol. 12 (1996), p. 467.
- ▶ Curry, James. The Promise and Performance of Community Conservation. Oxford, 2001, pp. 38-58.
- ▶ Dieckmann, Ute. Hai//om: Between the "Bushman Problem" and San Activism, Colonial Imaginations and Postcolonial Appropriations of Ethnicity in Namibia, PhD dissertation, University of Cologne, 2005.
- ▶ Felton, S. and Becker, H. A Gender Perspective of the status of the San in Southern Africa. Regional assessment of the status of the San in Southern Africa. Report series no 5 of 5. Legal Assistance Centre, Windhoek, 2001.

- ▶ Geingos, V. and Bruermann, M. *San, Land Rights and Development: Can San survive without land?* Working Group of Indigenous Minorities in Southern Africa (WIMSA) Namibia. Paper submitted at Indigenous Rights in the Commonwealth Project Africa Regional Expert Meeting. Indigenous People of Africa Coordinating Committee (IPACC) South Africa, Cape Town, South Africa October 2002.
- ▶ Gordon, Robert. Can Namibian San Stop Dispossession of their Land, in Edwin N. Wilmsen, *We Are Here: Politics of Aboriginal Land Tenure*, Berkeley: University of California Press, pp. 138-154, 153, 1989.
- ▶ Gordon, Robert. *The Bushman Myth: The Making of a Namibian Underclass*, Westview, 1992.
- ▶ Griffin, Graham. Welcome to Aboriginal Land: Anangu Ownership and Management of Ulura-Kata National Park, in Dawn Chatty and Marcus Colchester, *Conservation and Mobile Indigenous Peoples: Displacement, Forced Settlement and Sustained Development*, Berghahn Books, New York, 2002, pp. 362-376.
- ▶ Haring, Sidney L. Indigenous Land Rights and Land Reform in Namibia, in Robert Hitchcock and Diana Vinding, *Indigenous Peoples' Rights in Southern Africa*, International Working Group for Indigenous Rights, Copenhagen, 2004, pp. 63-81.
- ▶ Haring, Sidney L., and Odendaal, Willem. *One Day We Will Be Equal: A Socio-Legal Perspective on the Namibian Land Reform and Resettlement Process*, Legal Assistance Centre, Windhoek, 2002.
- ▶ Haring, Sidney L. and Odendaal, Willem. *Our land they took: San land rights under threat in Namibia*. Legal Assistance Centre, Windhoek, 2006
- ▶ Health Unlimited. *Baseline assessment for two Health Unlimited project areas in eastern and north Namibia. Knowledge, Intention to act and behavior review.* (Unpublished), 2003.
- ▶ Health Unlimited. *Follow-up assessment for two Health Unlimited Project areas in Eastern and North Namibia. Knowledge, Intention to act and behaviour review.* (Unpublished), 2004.
- ▶ Health Unlimited. *Namibia Community Health Programme (NCHP). Tsumkwe Project. Evaluation of TB interventions in the period 1995-2003.* (Unpublished), 2004.

- ▶ Hitchcock, Robert J. Communities and Consensus: An Evaluation of the Activities of the Nyae Nyae Farmers Cooperative and the Nyae Nyae Development Foundation in Northeastern Namibia, report to the Ford Foundation and the Nyae Nyae Development Foundation of Namibia, 1992.
- ▶ Hitchcock, R.K. and Draper, P. Health Issues Among the San of Western Botswana, 2003.
Source: www.kalaharipeoples.org/documents/San-heal.htm
- ▶ Jones, Brian and Murphree, Marshall. The Evolution of Policy on Community Conservation in Namibia and Zimbabwe, in David Hulme and Marshall Murphree, *African Wildlife and Livelihoods*.
- ▶ Koot, Stasja P. Resettlement in Tsintsabis: Namibian Bushmen in a Changing World, thesis, University of Utrecht, 2000.
- ▶ Lee, R.B. & Susser, I. The San of Southern Africa: A Status Report. American Anthropology Association. Appendix 1. AIDS and the San: How Badly Are They Affected? 2003.
Source: www.aaanet.org/committees/cfhr/san.htm
- ▶ Ministry of Lands, Resettlement and Rehabilitation (MLRR), The National Resettlement Policy, MLRR, Windhoek, 2001.
- ▶ Ministry of Lands, Resettlement and Rehabilitation, The National Land Use Policy, Windhoek, 2002.
- ▶ Molamu, J and Manyeneng, W.G. Alcohol use and Abuse in Botswana. Health Education Unit, Government of Botswana: Gaborone in Gujadhur, T (2000) Alcohol Abuse Intervention Strategies for Rural (Bushmen) Settlements Embarking on CBNRM. IUCN/SNV CBNRM Support Programme, Botswana, 1998.
Source: www.cbnrm.net/pdf/gujadhur_t_001_alcoholabuse.pdf
- ▶ National Association of CBNRM Support Organisations (NACSO), Namibia's Communal Conservancies: A Review of Progress and Challenges, 2004.
- ▶ National Native Alcohol and Drug Abuse program. Unknown. Literature Review: Evaluation Strategies in Aboriginal Substance Abuse Programs: A Discussion. NNADAP Canada in Gujadhur, T. Alcohol Abuse Intervention Strategies for Rural (Bushmen) Settlements Embarking on CBNRM. IUCN/SNV CBNRM Support Programme, Botswana, 2000.
- ▶ National Society for Human Rights, The Rights of Indigenous Peoples: The Kxoe People of Namibia, Windhoek, 1996.

- ▶ Odendaal, Willem. Our Land We Farm, Land, Environment and Development Project of the Legal Assistance Centre, Windhoek, 2005.
- ▶ Ohenjo, N.O., Willis, R., Jackson, D., Nettleton, C., Good, K., Mugarua, B. Indigenous health in Africa. *Lancet* 2006: 367:1937-46, 2006.
Source: www.thelancet.com
- ▶ Orth, Ina. Identity as Dissociation: The Khwe's Struggle for Land in West Caprivi", in Thekla Hohmann, San and the State: Contesting Land, Development, Identity and Representation, Rudiger Koppe Verlag, Köln, pp. 124-127, 2003.
- ▶ Otjozondjupa Communal Land Board, Annual Report 2004, Ministry of Lands, Resettlement and Rehabilitation, Windhoek. Richard Pakleppa, "Report on Investigations of Controversial Land Allocations in Tsumkwe District West, Namibia, between June 16 and July 4, 2002", Working Group of Indigenous Minorities in Southern Africa (WIMSA), Windhoek, 2002.
- ▶ Patemann, Helgard. Traditional Authorities in Process: Tradition, Colonial Distortion, and Reappropriation within the Secular, Democratic and Unitary State of Namibia, Centre for Applied Social Sciences (CASS), Windhoek, 2002.
- ▶ Robins, Steven, Madzudzo, Elias and Brenzinger, Matthias. An Assessment of the Status of the San in South Africa, Angola, Zambia and Zimbabwe, Legal Assistance Centre, Windhoek, 2001.
- ▶ Robins, Steven. NGOs, Bushmen and Double Vision: The Khomani San Land Claim and the Cultural Politics of Community and Development in the Kalahari, in Thekla Hohmann, San and the State: Contesting Land, Development, Identity and Representation, Rudiger Koppe Verlag, Köln, 2003.
- ▶ Rousset, Karine. To be Khwe Means to Suffer: Local Dynamics, Imbalances and Contestations in the Caprivi Game Park, unpublished MA thesis, Department of Social Anthropology, University of Cape Town, March 2003.
- ▶ Stephens, C., Porter, J., Nettleton, C. and Willis, R. Disappearing, displaced, and undervalued: a call to action for Indigenous health worldwide. *Lancet* 2006; 367: 2019-28, 2006.
Source: www.thelancet.com
- ▶ Suzman, James. An Assessment of the Status of the San in Namibia, Legal Assistance Centre, Windhoek, 2001.

- ▶ Suzman, James. Etosha Dreams: An Historical Account of the Hai//om Predicament, *Journal of Modern African Studies*, Vol. 42, No. 2, p. 221, 2004.
- ▶ Suzman, J. Minorities in Independent Namibia, Minority Rights Group International, 2002.
Source: www.minorityrights.org/admin/Download/pdf/NamibiaReport.pdf
- ▶ Suzman, J. An assessment of the status of the San in Namibia. Regional assessment of the status of the San in Southern Africa. Report series 4 of 5. Legal Assistance Centre, Windhoek, 2001.
- ▶ Taylor, J. Short-term indigenous population mobility and service delivery. Centre for Aboriginal Economic Policy Research Discussion Paper 118, 1997.
Source: www.anu.edu.au/caepr/briefs/brief13.php
- ▶ United Nations development programme. Country Fact Sheets, Namibia. The Human Development Index – going beyond income, 2005.
Source: hdr.undp.org/statistics/data/country_fact_sheets/cty_fs_NAM.html
- ▶ Widlock, Thomas and Widlock, Dagman. The Hai//om of eastern Ovamboland and the Lands Issue, report on the national conference on the future land policy of Namibia, Windhoek, 25 June to 1 July 1991.
- ▶ Widlock, Thomas. Problems of Land Rights and Land Use in Namibia: A Case Study from the Mangetti Area, University of Namibia, Social Sciences Division, SSD Discussion Paper No. 5, March, 1994.
- ▶ Widlock, Thomas. The Needy, the Greedy and the State: Dividing the Hai//om Land in the Oshikoto Region, in Thekla Hohmann, San and the State: Contesting Land, Development, Identity and Representation, Rudiger Koppe Verlag, Köln, pp. 87–119 2003.
- ▶ Wiesnner, P. Risk, reciprocity and social influences on !Kung San economies, In *Politics and history in Band Societies*. Eleanor Leacock and Richard Lee, eds. Cambridge University Press, Cambridge. PP. 61–84, 1982.
- ▶ Wiesnner, P. Owners of the Future? Calories, Cash, Casualties and Self-Sufficiency in the Nyae Nyae Area between 1996 and 2003. *Visual Anthropology Review*. Vol 19, Issue 1–2, pages 149–159, 2003.
- ▶ Wiesnner, P. Project Proposal: The World Bank Grant Facility for Indigenous Peoples. Water, Food, and Stability In The Nyae Nyae Area: Preserving The Social Fabric, 2004.
- ▶ Williams, Frieda-Nela. Pre-Colonial Communities of Southwestern Africa: A History of Owambo Kingdoms, 1600–1920, National Archives of Namibia, pp. 51–93, 1991.

- ▶ World Wildlife Fund, Report on Mbukushu Migration to Kxoe Use Areas to the East of the Okavango River, June 1997.

Періодичні видання

Спеціалізовані періодичні видання

- ▶ Health and Human Rights: An International Journal // <http://www.hhrjournal.org>
- ▶ The Lancet // <http://www.thelancet.com>
- ▶ BMC International Health and Human Rights // <http://www.Biomedcentral.com>
- ▶ Journal of Law, Medicine and Ethics // <http://www.jlme.org>
- ▶ Journal of Medical Ethics // <http://jme.bmj.com>
- ▶ British Medical Journal // <http://www.bmj.com>
- ▶ Conflict and Health // <http://www.conflictandhealth.com>
- ▶ European Journal of Health Law // <http://www.brill.nl/ejhl>
- ▶ Ваше здоров'я. Медична газета <http://www.vz.kiev.ua/about.shtml>
- ▶ Військова медицина України. Щоквартальний науково-практичний журнал // www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/vmu/index.html.
- ▶ Запорізький медичний журнал // <http://www.zsmu.info/>
- ▶ Здоров'я України. Медична газета // <http://health-ua.com/>
- ▶ Медичне право. Загальнодержавний науково-практичний журнал (Україна) // <http://medicallaw.org.ua/vidavnictvo/medychne-pravo/>
- ▶ Охорона здоров'я України. Науково-практичний журнал, заснований Міністерством охорони здоров'я України.

- ▶ Східноєвропейський журнал громадського здоров'я // www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/sjgz/index.html.
- ▶ Українська медична газета // <http://biz-center.kiev.ua/gazety/ukrajinska-medychna-gazeta/>
- ▶ Український медичний часопис // <http://www.umj.com.ua>
- ▶ Медицинское право. Федеральный научно-практический журнал (РФ) // http://www.med-law.ru/index_pechat.html
- ▶ “Щотижневик Аптека” // <http://www.apteka.ua/>

Інтернет-журнали (“Живі” журнали)

- ▶ В ЄС “шокуюча” дискримінація нацменшин — опитування <http://eu.prostir.ua/view/238307.html>
- ▶ В Ужгороді змішана українсько-угорська комісія розглядає питання забезпечення прав нацменшин <http://clipnews.info/newstopic.htm?id=1560>
- ▶ В Україні систематично порушують права циган // <http://www.mukachevo.net/ua/news/view/1487>
- ▶ Етнічні меншини в Україні. Цигани // <http://cygan.ucoz.ru/publ/7-1-0-73>
- ▶ Права дітей національних меншин — у стані вище середнього <http://svetiteni.com.ua/archives/10898>
- ▶ Про циган <http://www.lovehate.ru/Gypsy/6>
- ▶ Цигани скаржаться, що українці про них погано думають <http://life.pravda.com.ua/problem/49b62ce6534eb/>
- ▶ Буркут І. Чи існує на Буковині загроза міжетнічного конфлікту? Буковинський журнал. — 2003. — № 1. http://www.bukoumal.com/ihor-bwkut-chy_ishue-na-bukovvni-zahroza-mizhetnichnoho-konfliktu/
- ▶ ОПРОС. Каким языкам должен быть дан официальный статус? <http://viche.org.ua/phpBB3/viewtopic.php?p=12724>
- ▶ Бойко Т. Національність і злочинність: штучний зв'язок <http://helsinki.org.ua/index.php?id=1266229912>
- ▶ Не варто показувати язика <http://blog.i.ua/commimity/662/409931/>

- ▶ Нацменшини України поскаржилися в ООН на зовнішнє тестування <http://zalik.org.ua/news/education-in-ukraine/3274-nacmenshim-ukravini-poskarzhilisja-v-oon-na.html>
- ▶ Національні меншини в Україні: Інформ.-бібліогр. покажч. / Ін-т дослідж. діаспори; Упоряд. І. Винниченко. — К.: Стилос, 2000. — 159 с.
- ▶ Національні меншини України: Інформ. довід. Упоряд. Т.І. Пилипенко, А.І. Осауленко. — К.: Голов. спеціал. з ред. літ. мовами нац. меншин України, 1995. — 51 с.
- ▶ Приміщень як запоруки культурного порозуміння потребують нацменшини Черкащини http://pres-centr.ck.ua/tape/1_0212
- ▶ Данія. Расизм. Нацменшини <http://livasprava.livejournal.com/57250.html>
Освіта для меншин: ідентичність плюс інтеграція <http://www.dt.ua/3000/3300/63828/>
- ▶ Нацменшини хочуть складати іспити не українською http://www.pravda.com.ua/articles/2007/1_1/5/3313446/
- ▶ Двомовність в Україні <http://hudzvuk.livejournal.com/36451.html>
- ▶ Захистити мовні права українця http://do-uvahv.blogspot.com/2009/10/blog-pdst_29.html
- ▶ Президент Європарламенту закликав Білорусь поважати нацменшини <http://unian.net/>

Веб-сайти

Загальна тематика

- ▶ Center for Disease Control's Office of Minority Health
The goal of the Center is to promote health and quality of life by preventing and controlling the disproportionate burden of disease, injury and disability among racial and ethnic minority populations.
www.cdc.gov/omh
- ▶ European Center for Minority Issues
The Center is an interdisciplinary institution with main activities including practice-oriented research, information, documentation and advisory services on minority-majority relations in Europe.
www.ecmi.de
- ▶ International Society for Equity in Health (ISEqH)
The ISEqH promotes equity in health and health services internationally through education, research, publication, communication, and charitable support.
www.iseqh.org

- ▶ Organization for Security and Cooperation in Europe (OSCE)
OSCE is the largest regional security organization in the world with 55 participating states from Europe, Central Asia, and North America. It works in early warning, conflict prevention, crisis management, and post-conflict rehabilitation.
www.osce.org/index.php
- ▶ Project on Ethnic Relations
The Project is dedicated to preventing ethnic conflict in Central and Eastern Europe, the Balkans, and the former Soviet Union.
www.per-usa.org/per.html
- ▶ The European Union Agency for Fundamental Rights
The Agency is a body of the European Union built upon the former European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia (EUMC). Its main objective is to provide assistance and expertise related to fundamental rights to institutions and authorities of the European Community and its Member States when implementing Community law.
eumc.europa.eu/eumc/index.php
- ▶ Експериментальна веб-сторінка науковців українського центру культурних досліджень
http://www.culturalstudies.in.ua/zv_2005_1_13.php
- ▶ Європейський простір Портал Європейського громадянського суспільства
<http://eu.prostir.ua/news/5/484.html>
- ▶ Офіційний сайт Верховного Суду України
<http://www.scourt.gov.ua/>
- ▶ Офіційний сайт Всесвітньої організації охорони здоров'я
<http://www.who.int/en/>
- ▶ Офіційний сайт Європейського суду з прав людини
<http://www.echr.coe.int/echr>
- ▶ Офіційний сайт Кабінету Міністрів України
<http://www.kmu.gov.ua/control/>
- ▶ Офіційний сайт Конституційного Суду України
<http://www.ccu.gov.ua/uk/index>
- ▶ Офіційний сайт Міністерства охорони здоров'я України
<http://moz.gov.ua>
- ▶ Офіційний сайт Міністерства юстиції України. Єдиний реєстр громадських формувань
<http://www.minjust.gov.ua/0/18502>

- ▶ Офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини
<http://www.ombudsman.kiev.ua/>
- ▶ Права людини в Україні. Інформаційний портал Харківської правозахисної групи
<http://www.khpg.org/>
- ▶ Правовий простір: безоплатна правова допомога в Україні
<http://pravo.prostir.ua/offices/260.html>
- ▶ Сайт Міжнародної неурядової організації Amnesty International
<http://amnesty.org.ua/vznaj/ai/pro-amnesty-international/>
- ▶ Сайт Всеукраїнської благодійної організації “Всеукраїнська рада захисту прав та безпеки пацієнтів”
<http://medpravo.org/?page=inform&lang=ukr>
- ▶ Сайт Всеукраїнської громадської організації “Фундація медичного права та біоетики України”
<http://www.medicallaw.org.ua/>
- ▶ Сайт Державного комітету України у справах національностей та релігії
<http://www.scnm.gov.ua/control/uk/search/>
- ▶ Сайт для юристів та медиків, присвячений висвітленню проблем законодавчого забезпечення охорони здоров'я України та наданню якісної медичної допомоги
<http://www.health-ua.com/articles/295.html>
- ▶ Сайт Дніпропетровської асоціації якості життя людини
<http://www.medsoc.dp.ua>
- ▶ Сайт Інституту прав людини
<http://www.hrights.ru/>
- ▶ Сайт Львівського обласного центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді
<http://locssm.ipsys.net/>
- ▶ Сайт Міжнародного фонду “Відродження”
<http://www.irf.kiev.ua/>
- ▶ Сайт Міжнародної мережі благодійних організацій, яка займається підтримкою розвитку суспільства, соціальною діяльністю та наданням допомоги людям
<http://caritas-ua.org/>

- ▶ Сайт Міністерства закордонних справ України
<http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/253.htm>
- ▶ Сайт ОБСЄ
<http://www.osce.org/ru/>
- ▶ Сайт, присвячений захисту прав пацієнтів
<http://www.healthrights.in/>
- ▶ Сайт, створений з метою розміщення інформації та відгуків про лікарів, результати лікування тощо
<http://www.skarga.net/index.php?go=Page&id=1>
- ▶ Сайт Товариства Червоного Хреста України
<http://www.redcross.org.ua>
- ▶ Сайт Української Гельсінської спілки з прав людини
<http://helsinki.org.ua/index.php?id=1157117975>
- ▶ Сайт Управління Верховного комісара ООН з прав людини
<http://www2.ohchr.org/russian/index.htm>
- ▶ Сайт, який вміщує статті, присвячені порушенню прав людини в медичній сфері
<http://www.uapravo.org/>
- ▶ Сайт навчальної освітньої програми “Розуміємо права людини”
<http://edu.helsinki.org.ua/>
- ▶ Сайт Права людини. Он-лайн бібліотека Харківської правозахисної групи <http://library.khpg.org/>
- ▶ Сайт “Жить завтра”. Українська открытая організація, груп и лиц, работающих с детьми, страдающими онкозаболеваниями
<http://www.donor.org.ua>
- ▶ Центр по совершенствованию методов обучения, преподавания и исследований в области политической науки в Украине
<http://www.ps.crimea.edu/>
- ▶ Чинність закону. Сайт Фондації соціально-правового захисту населення
<http://www.rol.org.ua/index.cfm>
- ▶ Центр інформації та документації кримських татар
<http://www.cidct.org.ua/ulil/about/>
- ▶ Західна інформаційна корпорація <http://zik.com.ua/ua/about/>
- ▶ Інформаційне агентство УНІАН <http://unian.net/>

- ▶ УНІАН здоров'я <http://health.unian.net/>
- ▶ Портал MEDICINA <http://medicina.ua/>
- ▶ Медизвестия <http://medvismk.com.ua/>
- ▶ Сайт медицинских представителей Украины и Киева <http://catalog.i.ua/cataloge/536/?r=10000>
- ▶ Я здоров <http://ya-zdorov.net/>

Роми

- ▶ Council of Europe's Roma and Travellers Division
The Division works on bringing about a long-term improvement in the situation of Roma and Travellers by encouraging member states to adopt a comprehensive approach in fighting racism, intolerance and social exclusion.
www.coe.int/T/DG3/RomaTravellers/Default_en.asp
- ▶ Decade of Roma Inclusion
The Decade of Roma Inclusion 2005–2015 is a political commitment by governments in Central and Southeastern Europe to combat Roma poverty, exclusion, and discrimination within a regional framework. The Decade is an international initiative that brings together governments, intergovernmental and nongovernmental organizations, as well as Romani civil society to accelerate progress toward improving the welfare of Roma and to review such progress in a transparent and quantifiable way. Each country has agreed to implement Health Action Plans which include indicators.
www.romadecade.org
- ▶ Dosta, a Romani word meaning “enough”, is an awareness raising campaign which aims at bringing non-Roma closer to Roma citizens.
www.dosta.org/
- ▶ European Roma Information Office (ERIO)
ERIO is an international advocacy organization promoting political and public discussion on Roma issues by serving as a policy information resource office for European Union institutions, Roma civil organizations, governmental authorities and intergovernmental bodies.
www.erionet.org
- ▶ European Roma Rights Center
The center is an international public interest law organization that monitors the human rights situation of Roma and provides legal defense in cases of human rights abuse.
www.errc.org

- ▶ **Fundacion Secretariado General Gitano**
The Foundation is a non-profit intercultural social organization that promotes the development of Roma communities in Spain and on the European level. FSGG has implemented and reported on a number of health programs and issues.
www.fsgg.org
- ▶ **OSI's Roma Initiatives Office (RIO)**
RIO works to guide and coordinate all aspects of OSI network programming and grant-making activity related to Roma beneficiaries, including work undertaken by other OSI initiatives and Soros foundations.
www.soros.org/initiatives/roma
- ▶ **OSI's Roma Participation Program (RPP)**
RPP is an OSI grants program that supports Roma activists in Central and Eastern Europe to take charge of their lives, to participate in decisions that affect them, and to advocate for their rights as equal citizens of their own countries.
www.soros.org/initiatives/roma/focus/rpp
- ▶ **Romani CRISS – Roma Center for Social Intervention and Studies**
Romani CRISS is an NGO promoting the rights of the Roma communities in Romania by means of conflict resolution, mediation, litigation, legal aid, and advocacy. Its aim is to combat and prevent racial discrimination against Roma in all areas of public life, including health, education, employment, and housing.
www.romanicriss.org
- ▶ **The League of the Decade in Serbia**
The League is a coalition of Roma and non-Roma NGOs advocating for efficient implementation of a National Action Plan for Health by the Serbian Government for the Decade of Roma Inclusion (2005-2015). The League works closely with the Serbian Ministry of Health for monitoring allocation of resources to promote Roma health based on civil society research and input.
Source: www.romadecade.com/index.php?option=com_content&task=view&id=167&Itemid=85
- ▶ **World Bank site for Roma**
The involvement of the World Bank in Roma issues stems from its agenda of economic and social development in Central and Eastern Europe. The World Bank addresses the challenges faced by Roma in its efforts to promote the process of building cohesive and inclusive societies in the region. The World Bank published the resource “Roma in an Expanding Europe – Breaking the Poverty Cycle.”
Source: web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/EXTROMA/0,,contentMDK:20333806~menuPK:615999~pagePK:64168445~piPK:64168309~theSitePK:615987,00.html

- ▶ Сайт циган <http://cygan.ucoz.ru/>
- ▶ Європейський центр прав циган
http://www.errc.org/Russian_index.php

Сан

- ▶ Health Unlimited
www.healthunlimited.org
- ▶ Indigenous peoples of Africa coordination committee. Who are Indigenous Peoples?
www.ipacc.org.za/eng/who.asp
- ▶ International working group on indigenous affairs.
www.iwgia.org
- ▶ Legal Assistance Centre
www.lac.org.na
- ▶ Survival International
www.survival-international.org
- ▶ United nations on permanent forum on indigenous issues, Fact sheet 1.
Who are indigenous peoples?
www.un.org/esa/socdev/unpfii/en/session_fifth.html
- ▶ Working Group of Indigenous Minorities in Southern Africa
www.wimsanet.org

Пошукові системи

- ▶ Бібліотека порталу захисту права пацієнтів
<http://www.healthrights.in/libraryhealth/>
- ▶ Бюро інформації Ради Європи в Україні
<http://www.coe.kiev.ua/bul/text2.htm#Захист%20прав%20національних%20меншин>
- ▶ Вся медицина в книгах і журналах <http://mednik.com.ua/>
- ▶ Доповіді Генерального секретаря Генеральної Асамблеї ООН // <http://www.un.org/russian/esa/social/disabled/sgreports.htm>
- ▶ Електронна бібліотека
<http://www.lib.ua-ru.net/katalog/1915.html>

- ▶ Електронна бібліотека міжнародних документів з прав людини.
Документи за темами: здоров'я, медицина, біоетика, права пацієнтів
<http://www.hri.ru/docs/?content=dir&dir=topics&id=27>
- ▶ Електронна бібліотека юридичної літератури. "Правовед"
<http://www.pravoznavec.com.ua/period/chapter/2/36/1394>
- ▶ Законодавство російською мовою
<http://laws.8m.com/>
- ▶ Збірка статей з охорони здоров'я
<http://www.civicua.org/news/viewbycat.html?q=12&p=1>
- ▶ Збірник джерел ООН //
<http://www.un.org/russian/document/declarat/disabledmenu.htm>
- ▶ Каталог медичних сайтів України УКРМЕД
<http://ukrmed.org.ua>
- ▶ Конвенції Міжнародної організації праці о стандартах праці, недискримінації в сфері зайнятості
<http://www.ilo.org/ilolex/russian/docs/convdisp1.htm>
- ▶ Наукова бібліотека Запорізького національного університету
http://library.znu.edu.ua/links/index.php?action=url/view&url_id=1379
- ▶ Пошукова система Наукової бібліотеки Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова //
http://www.hklib.npu.edu.ua/cgi-bin/irbis64r_71/
- ▶ Пошукова система офіційного сайту Верховної Ради України
<http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?user=a#Find>
- ▶ Пошукова система офіційного сайту Міністерства охорони здоров'я України <http://www.moz.gov.ua/ua/main/docs/>
- ▶ Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі
<http://www.eurocourt.org.ua/About.asp>
- ▶ Публічна бібліотека ім. Лесі Українки
<http://lucl.lucl.kiev.ua/>
- ▶ Бібліотеки України
<http://www.opac24.ru/x/r/x.exe?C21 COM=F&I21>
- ▶ Національна парламентська бібліотека України
<http://www.nplu.kiev.ua/>

Методичні матеріали

- ▶ Американська асоціація юристів. Ініціатива з верховенства права – Україна (АВА-Україна): Збірка матеріалів навчального тренінгу з медичного права: “Захист прав пацієнтів в Україні”. – Львів: Вид-во ЛОБФ “Медицина і право”, 2009.
- ▶ Ардашева Н.А. Словарь терминов и понятий по медицинскому праву. – СПб: СпецЛит, 2007. – 258 с.
- ▶ Бібліографія з медичного права / Автори-упорядники Т.Р. Короткий, Л.Р. Осинська. – Одеса: Фенікс, 2009. – 32 с.
- ▶ Глоссарий терминов по вопросам укрепления здоровья. Всемирная организация здравоохранения, Женева // http://whqlibdoc.who.int/hq/1998/WHO_HPR_NEP_98.1_rus.pdf
- ▶ Медико-правовий тлумачний словник / За заг. ред. І.Я. Сенюти. – Львів: Вид-во ЛОБФ “Медицина і право”, 2010.
- ▶ Національні меншини в Україні: Інформ.-бібліогр. покажч. / Ін-т дослідж. діаспори; Упоряд. І. Винниченко. – К.: Стилос, 2000. – 159 с.
- ▶ Національні меншини України: Інформ. довід. / Упоряд. Т.І. Пилипенко, А.І. Осауленко. – К.: Голов, спеціаліз. ред. літ. мовами нац. меншин України, 1995. – 51 с.
- ▶ Права пациента: Терминологический словарь-справочник / В.В. Глуховский, А.В. Ангелов. – М. Издательство ООО “Дизайн и полиграфия”, 2008. – 132 с.
- ▶ Словарь медико-социальных терминов. – М., 2003.

Глосарій

Словник включає терміни, поширені у сфері охорони здоров'я та прав національних меншин.

Г

Гендерна рівність

Рівність соціальних ролей і можливостей як для жінок, так і для чоловіків.

Громадянські права

Права та свободи, якими наділена людина як громадянин держави.

К

Корінне населення

Народ, що походить з населення, яке проживало в країні на час завоювання чи колонізації або встановлення сучасних державних кордонів, і зберіг деякі або усі соціальні, економічні чи політичні риси (МОП). Термін є дещо проблематичним для застосування на Африканському континенті, в більшості країн якого його визначають виключно в контексті європейського колоніалізму та вживають щодо більшості населення банту, а не лише до населення хойсан, наприклад, сан.

Колективні права

Права, пов'язані з громадою чи народом.

М

Меншина

Соціальна група, яка не утворює політичної більшості стосовно загальної кількості членів даного суспільства, а також яка може потребувати допомоги від цієї більшості (Міжнародна група з прав меншин). Меншини визначаються своєю чисельністю (менші від основного населення), відсутністю домінування та етнічними, культурними, релігійними чи мовними відмінностями.

Н

Непряма дискримінація

Зовнішньо нейтральне ставлення чи використання критеріїв, які, незважаючи на це, ставлять групу людей у соціально невідгідне становище, що базується на групових характеристиках.

Нерівноправність в охороні здоров'я

Системні та потенційно поправні відмінності в одному чи більше аспектах охорони здоров'я між окремими представниками чи окремими групами населення, визначеними соціально, економічно, демографічно чи географічно.

П

Права меншин

Підхід, вироблений на засадах прав людини, який вказує на важливість збереження культурних цінностей у межах поліпшення умов проживання груп меншин. Включає дві основні концепції: по-перше, традиційні індивідуальні права, що належать етнічним, класовим, релігійним, лінгвістичним чи сексуальним меншинам: по-друге, колективні права, які гарантуються групам меншин.

Примусова асиміляція

Політика примусового включення групи певної меншини до складу більшості населення зі стиранням будь-яких відмінностей у культурі, релігії, мові чи життєвих позиціях.

Пряма расова дискримінація

Будь-яке відмежування, виключення, обмеження чи перевага, яка базується на расовій приналежності, кольорі шкіри, спадковості, національному чи етнічному походженні, і має за мету (або ефект) анулювання, зменшення визнання доступу чи виконання прав людини та основоположних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній чи інших сферах громадського життя на основі рівних прав (КЛРД).

Р

Рівність в охороні здоров'я

Зменшення порушень прав користувачів послуг у сфері охорони здоров'я, які є членами менш привілейованої групи, наприклад, етнічної меншини.

С

Самовизначення

Визначення приналежності до меншини, яке особа здійснює індивідуально.

Соціальна інтеграція

Політика, спрямована на добровільне включення меншості до більшості суспільства із забезпеченням захисту прав людини.

Соціальне виключення

Перешкоджання участі особи в економічному, соціальному та громадському житті і/або обмеження можливості особи отримувати доходи чи інші ресурси (особисті, сімейні, соціальні та культурні), що унеможливає досягнення нею такого рівня життя, який є загальноприйнятим у суспільстві, в якому вона живе.

Соціальні чинники здоров'я

Широкий спектр факторів, які впливають на стан здоров'я людини, включаючи харчування, умови проживання, освіту, доступність соціальних послуг, рівень доходів тощо.